

авыл — коммунист

Партийно-массовый журнал
Казакского крайкома ВКП(б)

Қазақ. өлкелик партия комитетинин
партия—көрчилік журналь
Аянда екі рет сықадь. 1—сы сықувь

№ 2-3 (9-10)

15-қашуар -1-ревал 1933 қ.

№ 2-3 (9-10)

Авил-рәсәлкедегі қумьс тувраль

Stalin қолдастың орталық партия комитеті мен орталық вақылау комесиясиниң бириккен рилеуинде 1933-сылық шьнувардың 11-куні сөйлеген сөзі

Қолдастар! Мениң оймса сөйлевчилер партияның авыл-рәсәлкедегі қумьсын, оның кемчиліктерін, оның артықса қасиеттерін, әсіресе кемчилік қақтарын дурьс көрsetti. Сонда да, мениң оймса, сөйлевчилер авыл-рәсәлкедегі қумьстың ичиндегі ең асылды-васты қерін айтқан қоқ, сол кемчиліктердің тамығын-тувірін асыр берген қоқ. Оның бер қақьнда визге осы қақь артықса қызықты. Соның үсін авыл-рәсәлкедегі қумьстарьмыз қөниндегі кемчиліктер тувраль өз пикиримизди айтывоға айтқанда тек вәлсебектерге қана волатын туврасьлдық пен айтыр берывге руқсат етіндер.

Авил-рәсәлкедегі қумьстарьмыздың сон оқь сылдаоқь, 1932-сылдаоқь ең васты кемчилігі қайсы?

Ең васты кемчилігі мынав: вьылоқь сылы астық дайындау қумьсы вьытылоқь қа, 1931-сылыққа қарақанда аса улкен қызыпысылықтар мен өтті.

Муньң себеві егинниң қаман сыққан-дығынан девдин ес бир қызыпысылы қоқ; олај дејтиним-вьылоқь егинимиздин сыоқьмы вьытылоқьдан қаман волқан қоқ, қайта ана қурьым қақсы волыр сықты. 1931-сылы кеңестер одақьның Сол тьстик-Сьоқьсы қақтарьндаоқь негізгі бес авданда қурьақсылық болды да, елимиздин астық валанысы бир сырыға кемір қалқан еді; ал енді, 1932-сылы

қь варьық астық сол 1931-сылықдан артық, көр волқан қоқ деп ес ким де айта алмайды. Рас, Кувван мен Теректе қана Окирайнапың кей бир авдандарьнда әве райь келиспегендиктен, 1932-сылыда егинниң кей бир ьсығавь болды. Бирақ вьлар қанса деген мен де кеңестер одақьның Сол тьстик-Сьоқьсы авдандарьндаоқь қурьақсылықтың салдарьнан волқан. 1931-сылық егин ьсығавьның тең қарасында қеткен қоқ; вьуқан да ес бир кьман волмасқа тийіс.

Endece elimizdin 1932-сылық астықь 1931-сылықдан ана қурьым көр болды. Сонда да вьытылоқьға қарақан да, 1932-сылық астық дайындау қумьстарьмыз улкен-улкен қызыпысылықтар мен өтті.

Муньң мәнісі қалај? Қумьсымыздаоқь осы кемчиліктің себеві қайсы? Бул сөјкесиздіктің себевтері неден девге волады?

1

Алды мен, муньң себеві мынав: қердегі қолдастарьмыз, авыл-рәсәлкедегі қызметчилер қалқоз астық савдасын қарьжалав мен қатар авыл-рәсәлкеде тувқан қана қақдајды ескере билмеді. Солардың сол қана қақдајды ескермеғндігінен, соньң салдарьнан олар қана қақдајдаоқь қана өндіріске вејимдеге алмады. Қалқоз астық савдасы сықрай тувқанда, астықтың нағьқы екі тырли-мемлекеттик қана вазар ваяасы-волмај тувқанда авыл-рәсәлкедегі қақдај бир тырли еді. Қалқоз астық савдасын қарьжалав мен қават бул қақдај негизинен өзгeryvге тийіс волады; уйткені

qalqoz savdasın çarjalavdın özi astıqtın vazardaoş vaoşasna çol veruv voldı; al, bazar vaoşas memlekettin taqajındı vaoşasnan əldə qajda kəterinki voldı. Ərij-nə oşıaj volojannan kejin qara caruvalar memleketke-astıq tapsıruvoja kelgende belgılı savırlıbqqa-sajavırlıbqqa tysuvi ajqın edi; munı dəleldər çatıvdın ic vıf qacetı çoq. Qara caruvaların esevı mınav voldı: «Qalqozdın astıq savdası çarjalavdın; vazardın vaoşasna çol verildi; astıqındı vazaroja satqandaoş aların memleketke tapsırojan da aların mınan əldə qajda kər voladı eken. Endese, aqmaq volmasam astıqındı ustaj turuvın kerek, memleketke azıraq tapsır, qalqoz savdasına molarıq qaldıruvın kerek; sıjtıp moları birde j astıqqa satqanma ne qurlın kəvırek pul alır qaluvı tırsuvın kerek»

Ur-uşındı, naşız tavıroşı oji!

Bıraq, mındaş pələniñ özi mına da voldı: avıl-pəsəlke degi qızmetcilerimiz, qırır ketkende solardın kərçiligi oş ur-uşındı, naşız tavıroşı nərşeni uqradı. Keşes ykimetiniñ tapsırojan çımışın aq-satraj, tolbı orındav ucın kəmənesterimiz oş çana çaojdajda oraqtın vashnan-aq, 1932-çılış yel ajnan-aq, astıq dajındav çımışın çedeldetip, tıroşdata veruvi kerek edi. Çaojdajdın tilegi, qosuv da solaj edi, is çuzine kelgende olar qajttı? Astıq dajındav çımışın çedeldetıvdın ornına olar er tırlı qorlar qurav degenniñ soşına tysip ketti; soşın men astıq tapsıruvıclardın memleket aldındaş mindetterin orındavdaş sajavırlıqın kucejtıp çiverdi. Olar çana çaojdajdı uqradı; qara caruvalardın astıq tapsıruvdaş sajavırlıq, özın-özi teşer ustap oşroşandıroşın tuvi astıq dajındav çımışın ajaoşına tusav voluvınan coşnojan çoq; olar caruvalardın vəri birde j astıqın elevatrlaroja qujır çiverip, qalqoz savdasın retı men vazaroja çıjaruvı astıq qaldıma j qojadı av, astıqtarın qolına ustaj turuvı eskerme jdi av, dep oşdan coşındı.

Basqaca ajtqanda avıl-pəsəlke degi kəmənesterimiz, çoq degende solardın kərçiligi, qalqoz savdasın tıvir çaoşın asırtı uşındı; oşın tıvir çaoşın oşana uşınır, soş oşana kəşiline toqadı; qalqoz

savdasın teris çaoşın mıldem uşınvadı da, kəşiline toqır almadı da; olar, jaoşın kəmənester, oraqtın vashnan astıq dajındav navqanın çıratır, çedeldetip oşmasa, qalqoz savdasın teris çaoşın memleketke ylken zıjan keltıruvi mümkün ekindiginde uşınıjan çoq.

Bul qata tek qalqozdardaoş qızmetcilerde oşana volojan çoq. Bul qata sarqoz derektirinde de voldı, vular memleketke tapsırlatın astıqtı qoldarında ustap, naşız qılınış istep oşındı, sol astıqtı kəldeneç çaqqa ana oşurın kəterinki vaoşamen sata vıstadı.

Qalqoz astıq savdasın çarjalav men qavat tuvojan çana çaojdajdı qalqoz savdasın erkendetıv çoninde çıjarıjan qavlışında Kəməserler keşesi men Ortalbı partıja kəmi jtetı eskerdi me? Əvden eskerdi. Sol qavlı da asıq ajtılojan: qalqozdın astıq savdasın, astıq dajındav çosparın tolbı orındav, tuqındı tygel çıjnar volojannan kejin oşana acıv kerek, delingen. Solaj dep, asıqtan-asıq ajtılojan astıq dajındav çosparın orındav, tuqındı qorın tolbı qujoşannan kejin oşana-camalar ajtqanda 1933 çılış oşnuvardın 15-qarsanında oşana qalqozdın astıq savdasın acıvoja voladı, delingen. Kəməserler keşesi men Ortalbı partıja kəmi jtetı bul qavlışında avıl-pəsəlke qızmetcilerine: tırlı qor zapas degenderge var nazarlarındı avdarır çiverip, eç vash mindetti, astıq dajındav çımışın elevsiz qaldırır çırmender, astıq dajındav çımışın oraqtın vashnan çedeldetip, qızuv çırgızındı yjtkenı birinci parız-astıq dajındav çosparın orındav, ikinci parız-tuqındı qorın tolbı qujuv, oş carttardı tegis orındav çıqqannan kejin oşana qalqoz astıq savdasın kucejte verinizder dep tuvra ajtqandaj voldı.

Ortalbı partıja kəmi jtetiniñ sajasattıq vıjrası men Kəməserler keşesinin qatası, mümkün, mınav çıjar: vular istin oş çaoşın əvden çetkilikti tırdı kəşetpegen, qalqoz savdasın icinde qandaj qavır varlıqın avıl-pəsəlke degi qızmetcilerimize öte qattı eskertpegen volar. Bıraq, bul qavırın varlıqın ajtır, olardın aldın ala saqtandıroşında ec bir qarvı çoq; saqtandıruvlarvı çetkilikti volojan; vıojan

ec bir kuman volmasqa tijis. Tuvrasın ajtuv kerek; Ortalığ kəmiyyət pen kəmeserler keñesi çer-çerdegi qızmetcilerdin avdandığ qızmetcilerdin, avdandığ qızmetcilerdin qana emes, bir sərbğa ovılsı-tıq qızmetcilerdin de Lenincil qıraqlıq men sınıqandıqları asıra vaqıalar çıberdi.

Əlde qalqozdın astıq savdasın çarjalaması da volatın va edı? Mymkin çarjalavdın özi qata volqan sıqar, yjtkeni onın təvir çaqı men qatar, keı bir teris çaqı da var qoj?

Çoq, qalqoz astıq savdasın çarjalav da ec bir qata volqan çoq. Çuze ge asrıluv durıs volmasa tənkeristik istin qandaj bolsa da keı bir teristikten qutıla almajdı. Qalqozdın astıq savdası çoninde sonı ajtuv kerek. Qalqoz savdası avıl-pəsəlkege de, qalağa da, çumıscı tavına da, qara carıvalarğa da, əri kerek, əri rıjdalı. Rıjdalı volqan ıcin de qalqoz savdasın acıv kerek völd.

Qalıq kəmeserleri keñesi men Ortalıq partıya kəmiyyəti qalqozdın astıq savdasın acıqan da ne ıcin acı?

Aldı men qala men avıl-pəsəlke arasındaqı tavar avarotının vazısın kucejıv ıcin, çumıscılardı avıl-carıvasıqlarına önetin azıq-ıyık pen, qara carıvalardı qala ıjımdarı men çavdıqtay isin ondav ıcin acı. Mınlı ıcin tek memleket, kəperetse savdası çetkiliksiz ekeninde dav çoq. Tavar avarotının, savdanın osı çoldarı çana çol men tolıqtıv kerek völd. Qalqoz savdasın acıv, biz vıl çoldı tolıqtırdıq.

Qalıq kəmeserlerinin keñesi men Ortalıq partıya kəmiyyəti mınan kejin qalqoz savdasın acıqanda qalqoz astıq savdasının çerdemi men qalqozsıqa qosımsa tavı verip, onın turmısın carıvasıqları ondavdı maqsat etti.

En sonında olar qalqoz savdasın acıv arqasında egis, egin otıv çonin de qara carıvanın qalqoz çumısın ondavoğa ıntasın, talavın arttırıvı közdedi.

Bərine məlim: Qalıq kəmeserleri keñesi men Ortalıq partıya kəmiyyətinin vıl oı durıs volqan sonı kezdegi qalqoz turmısındaqı paktıler ajqlı kösetti. Qalqozdardın ıncıjıv kucejdi; qalqozdan

cıqlıv toqtadı; çeke carıvalardı qalqozğa kirıvı kucejdi; qalqozsılar çana mıcelerdi talqar alatın völd-mınlı vəri çana vasqa paktıler qalqoz savdası qalqozdardı nasarlatıraqanın qajta kucejtkenin ıncıjıvanın kösetedi.

Oıaj vılsa avıl-pəsəlkedegi çumıscımdın, kəmcilikleri qalqoz savdasınan emes, sol çumıscı keıde durıs çırgızbevden, çana çaqıdajdı esepke ala vımevden, qalqozdın astıq savdasın çarjalavdan tıvqan çana çaqıdajğa ıjles öz qatarımdı qajta qura vımevımden.

11

Avıl-pəsəlkedegi çumıscımdaqı kəmcilikterdin ekinci sevebi çer-çerdegi çoldastar, tıptı olar qana da emes negizgi astıq avdandarda qalqozdardın ıstemdik alıvı sevepti avıl-pəsəlkedegi çumıscımdın carıtarı özgergenin tısınbedi. Astıq avdandarda carıvasıqları qalqozdı tıri ıstemdik alqanına vərimizde quvanamız. Bıraq, qalqozdın ıstemdik alıvı avıl carıvasıqlarına kucejıv isindegi çumıscımdı, çavartıqlımdı kəmitrejtinin, qajta arttıratının bir sərbğa çoldastar tısınbedi. Bir sərbğa çoldastar bir avdan da, ja ovılsıta qalqozdanıv isı 70 ne 80 pırsentke çetse, sonı men çumıscı vıtkendej, mindet ondalıqandaj köredı, endigi çumıscı qalqozdardın özi istep, avıl carıvasıqları qalqozdardın özderi kucejtetindej köredı, sondıqtan çumıscı endı öz beti men çıbersede volatındaj köredı. Vıl, çoldastar, ılken adasqandıq. Durısında carıvasıqları vasm, ıstem tıri volıv otıqan qalqoz carıvasıqlarına köcıv bizdin avıl carıvasıqları qamın oılavdaqı mindetımdı kəmitrejdi, qajta arttıradı, avıl-carıvasıqları kucejıv isinde kəmənesterdin vascıqlı mindetin kəmitrejdi, qajta arttıradı. Avıl carıvasıqları kucejıvdegi çumıscı beti men çıberıv kəzir vırlıqlıdanda qavırtı. Çumıscı beti men çıberıv kəzir bizdin varıqlı isteğen isımdı vıldırıp çoqqa sıqara aladı.

Avıl-pəsəlkede çeke carıvalar vasm volıv tıraqanda partıya avıl carıvasıqları kucejıv isine qatınasın teçep, çeke çerdemder kösetip, keñes verip aldn ala saqtandıqları, qatınasın sonı men çaqın-

дар отырды. Ол kezde çeке caruva өз caruvasьны қамьн өзи istevge mindetti edi, yjtkeni, өз caruvasьны қавартылықты өзinen vasqa ec kimgе çyktej almajтьн edi, yjtkeni ol өз caruvasьны edi, өзinen vasqa ec kimgе sene almajтьн edi. Ол kezde çeке caruva, nansьз қалыр actьqqa ucyraoьсь kelmece, eginin egyvin de, oruvьn da çalьp ajtqanda avьl caruvasьнындаoьь vasqa сондаj çumьstarьльнда қамьн өзи istevge mindetti edi. Qalqoz caruvasьны көckennen кейin vul çaoьdaj көр өзgerdi. Qalqoz çeке caruvasььq emes. Qalqozcьlar көzir tuvra ajтады: „qalqoz menikide, meniki emes de; ol meniki, biraq, meni men birge qalqoz Ыванdiki de, Piliptiki de, Meqajьldiki de, qalqoz көрке birdej ортаq“ dejdi. Kecerji çeке caruva vygin qalqozcьь, көzir qalqozcьь qalqoz caruvasьны қавартылықты vasqalaroьa da avdara sala alady; qalqoz өзин nansьз қалдырмаjтьльн vilip, qalqozdьн vasqa mycelerine de sene alady. Сондыqtan, qalqozcьльн caruvasььq қамьн ojlavь çeке caruva kezindegiden kemidi, yjtkeni caruvasььq қамьн çev, oqan çavartььq көzir varььq qalqozcьlaroьa völinди.

Munan qandaj qorьтьнды cьoьady? Munan cьoьatьn qorьтьнды: caruvasььqqa çavartььqтьн salmaqь көzir qara caruvalardan qalqoz vasьььна qalqozdьн vasьь volьp otyraoьan ujtqьсьна avды. Kөzir qara caruvalar qalqoz caruvasьььн durьstar çyrgizyvdь, caruvasььqтьн қамьн çevdi өзderinen talap etpej, qalqoz vasьььнан talap etedi, durьsьraq ajtqanda өзderinen talap etyvden көри qalqoz vasььларьнан көvirek talap etedi. Munan qandaj qorьтьнды cьoьady? Munan cьoьatьn qorьтьнды sol: avьl caruvasьььн kycejtyv isine қатыnasuv çөninde partьja көzir çeке çөrdemder men қанаoьat etip otyra almajды.

Partьja көzir qalqozdaroьa vasьььq etyv isin өз qoььна alьp, çumьsqа çavartььqть өз ystine alьp, caruvasььqть vilim, teqnijke negizi men aloьa vastьruv isinde qalqozcьlaroьa çөrdemdesip otyruvoьa mindetti.

Biraq munь men de is vitpejdi. Qalqoz iri caruvasььq. Al, iri caruvasььqть çosparsьz çyrgizyvge volmajды. Çyздеgen, кейde мьндаoьan yjdi uььmdastььp otyr-

oьan iri egin caruvasьььн тек çosparsьь vasьььq pen oьana çyrgizyvge volady. Onсьz iri caruvasьььq vylinedь, quryjды. Qalqoz quryльсь tusьndaoьь bir çana çaoьdaj çeке -usaq caruvasььqть çyrgizyv çaoьdajларьнан negizinen өзgece çaoьdaj oсь Mundaj caruvasььqть çyrgizyv isin betimen çiberyvge vola ma? Әrijne volmajды. Mundaj caruvasььqть çyrgizyv ycin qalqozda caruvasььqть çosparlaj alatьн, belgili tьrtip pen çyrgize alatьн savattь adamdar voluvь керек. Sөz çoьq, kenes yklmeti qalqoz quryльсьльн isine ynemi қатыnasьp, ynemi çөrdem көсетip otyrmasa, mundaj caruvasььqть çoloьa qoьuvь mym-kin emes.

Munan cьoьatьn qorьтьнды qandaj? Munan cьoьatьn qorьтьнды sol: qalqoz quryльсьь partьjanьн, ykimettin avьl caruvasьььн kycejtyv çөnindegі çavartьььн, oььн ycin қам çevin kemitpejdi, qajta artььrady. Olaj volsa, partьja qalqoz quryльсььна vasьььq etkisi kelse, qalqoz turьсьльн, qalqoz vasььььн varььq ekçej tekçejin vilip, varььq isine қаньp otyruvь керек. Olaj volsa, partьja qalqozdar men vajlanьсьн kemitpej, qajta kycejtyvge tijis, qalqozoьa kezinde çөrdemdesip qalqozdь kezdeskeli turoьan қавьртan aman alьp қaluv ycin qalqoz da ne volьp çatqanьн vilip otyruvoьa tijis.

Is çyzinde qandaj? Is çyzinde bir sьььra avdandyq, oьььstььq uььmdar qalqozdьн turьсьльнан, qalqoz tilekterinen alьstar қальp otyr. Bir sьььra adamdar kensede otyьp davььqanь na, qulac-qulac qaoьaz çazoьanьna mөz, qalqoz quryльсьльн olarsьz olardьн төrecil kenseleri қasьnan өtip өз betimen çyrip çatqanьн sezbejdi, vilmejdi. Кей çerde qalqozdan alьstaqandyq сонcama өlkelik uььmdardьн кей bir myceleri өз өlkesindegi qalqozdardьн çajьн tijisti avdandyq uььmdardan vilmej, Ortalьq көmijtettin Mөskevdegi mycelerinen esitip vilgen. Qandaj көnilsiz is volsa da, vul voloьan is. Çeke caruvasььqтан qalqoz caruvasьььна көcyvimiz avьl-pөsөл kede көmөnesterdin vasььььн kycejtyvi керек edi. Biraq, is çyzinde bir sьььra çerde qalqoz caruvasьььна көckennen кейin, көmөnester qalqozdanuv pьrsentин көptigine mastanьp, çumьstьь beti мен çibergen. Qalqoz caruvasьььна çosparsьь

basсылық etyv мәselesi qalqozda kәmө-
nesterdin basсылықын kycejtyvi kerek edi.
Is cуzinde bir сырыа çerde kәmөnester
сыртта қалыр, qalqozды vuryнқы ақтардын
әpeserleri, çалыр айтқанда çумысьсч қара
саруvalардын дucpандары vилер çыр.

Авы-рәсөлкедеги çумысьсчмьздын кем-
cилектериниң екinci сеveви ось.

III.

Авы-рәсөлкедеги çумысьсчмьздақы кем-
cилектердин ycinci сеveви-көp çoldastар са-
руvасылықтың çана тыри iretinde qalqozды
асыра vaқалар çivergen, qalqozda vet aldь
тавыныр ketken. Олар саруvасылықтың sat-
сыjaldық тыри-qalqozoqa тез көckennen
кеjin, vартық mindet moжынан тuskendej,
qalqoz isterin durьс çyrgizyv, qalqoz саруvа-
сылықын durьс çosparlav, qalqozды ylgili
satsьjaldық саруvасылққа аjnaldьруv çана
vasқалары, осьнын өзи мен қамтамасьз
etilgendej көрген. Uжьmdастьруv çақынан
qalqozдын әли nасар ekenin, сыналқан вә-
себек қьзметчилер verilip, qalqozдын кyпвe-
кyngи isterine basсылық etyv çөninde partya-
нын çәrdemine qalqoz muқтаç ekenin олар
tysinbegen. Bартық кемcilik bul емес, sol
сыjaқты vas кемcilikte bul емес. Bas кем-
cilik sol: көp çoldastар авы саруvасылықын
uжьmdастьруvдын çана тыри-qalqozдардын
өз kycin, mymkindigin асыра vaқалady.
Qalqozдын өзи саруvасылықтың satsьjaldық
тыри volқань мен, әли de тырли қавьрқа
ucьравь mymkin ekenin, төңкерiske қарсь
тырли адамдардын ертеp qalqoz basсылықы-
на өtyvi mymkin ekenin, çақыдайь tuvra
kelgende qalqozды kenes дucpандары өз
maқсаты ycin pajdalanuvь mymkin eke-
nin tysinbedi.

Саясаттық uжьмнын satsьjaldық тыри ке-
нестер volқань сыjaқты, **саруvасылықтың** sat-
сыjaldық тыри qalqoz кенестер сыjaқты qal-
qozдарда төңкерisimizdin çумысьсч та-
выннын иль тавьсь. Bирақ, qalqozдарда, ке-
нестерде uжьмнын тыри қана, ras satsьjaldық
тыри, vирақ қалаjда uжьмнын тыри қана. Bартық
çумысьсч ось тырге қандаj mazmun veritetini-
ne vajланьсть. Çумысьсч, saldat depotattарь
кенестериниң bir kezde төңкерis дucpан да-
ғына çәrdemdesip, төңкерiske қарсь сыққан
çerлерide voldь. Mәselen vizde, 1917-çылыр
yjelde, кенестерге mencebekter, eserler

basсылық etken kezde осьндаj voldь, bul
kezde кенестер төңкерiske қарсьлықты вьr-
кер, төңкерiske қарсь сықты. Germanijede
1918-çылдын ажақында кенестерге satsьjal-
demokirattарь basсылық etken kezde осьндаj
voldь, ol kezde кенестер төңкерis дucpан
дағына çәrdemdesip, төңкерiske қарсь сықты.

Олаj volsa istin мәни uжьмнын тыри-өл
tyrdin өзи төңкерistin иль тавьсь vola тур-
sada, uжьмнын тыри кенестерде қана емес,
istin мәни, aldь мен кенестин çумысьсчнын
mazmunьнда, кенестин çумысьсчнын vetin-
de, кенести kim vasқарыр отьr, төңкерis-
cilder vasқарыр отьрма, төңкерis çavlарь
vasқарыр отьрма, is сонда. Tөңкерis
çavlарьнын кенестерге ynemi қарсь vola
vәremejtindiginin сеvevide ось. Mәselen:
Кьроньстат көтерilisi kezinde орьстьн
төңкерis çavlарьнын көsemi Mijlyкөp
кенестерди çақтады, vирақ кенестер кә-
mөnessiz volsьн, деп çақтады. Resejдеги
төңкерis дucpандарьнын көsemi Mijlyкөp-
тин urань „kәmөnessiz кенестер volsьн“
degen urан voldь, istin мәни тек кенес-
тердин өзinde емес ekenin, ol кенестерге
kim basсылық etedi, is сонда ekenin
төңкерis çavlарь çақсь тьsindi.

Qalqozdar tuvральда осьнын аjтывоқа
volady. Cьн төңкерiscilder, вәсебектер-
кәmөnester vastasa, саруvасылықтың sat-
сыjaldық тыри volьp отьроқан qalqozдарьмьз
саруvасылық қурыльстьн неce тырли керemet-
терin көрsete alady. Al, eger qalqozды es-
er, mencebekter vилесе, petlyvрась әpe-
serler çана vasқа solardaj ақтар, vuryнқы-
denekincilder, қалсақсылар vилесе, qalqoz-
dar belgili uvaқытқа dejin төңкерiske қар-
сь әr тырли қылықтарды вьrкер отьратьн
çavдын panасына аjnальрта кете alady.
Oпың ver çақында мьnadaj çajды esten
сықармаv kerek: uжьм тыри volьp отьроқан
qalqozdar кенеске қарсь elementтердин
kirip кetyv қавьрнан aman vola алмавь
vьлаj турсьн, тipti алқасқы kezde төңкерis
çavlарьнын uvaқытса pajdalana турувьна
kej bir вьқажьлылырда var. Қара саруvalар
çеке саруvасылық қуыр çyрген kezde
вьтыранқы edi, бирinen biri vөлек çеке
edi. Сондықтан, кенеске қарсь element-
тердин қара саруvalар арасьнда çyргizбек
volқан төңкерiske қарсь çумыстарьда
оңса yлкен әсерли vola алмавьсч edi.

Qara caruvalar qalqoz caruvqıbyqna kəkənnen kejin istin tyri vyindej vasqaca voluvqa vet qojdy.

Munda qalqozcylar kərcilik uymyn qara caruva aldynda dajar turojan tyri volady. Sondyqtan keneske qarsy elementterdin qalqozqa kirip alyp, sonyn icinde keneske qarsy cyrgizetin isteri ana qurlym kəp zyandy volyp syquv mymkin. Camasy, keneske qarsy elementter osynyn vərin cagasy uqatyn volsa kerek. Tənkəris ducpandarynyn bir syrygasy məsələn: Sol tystik Qarqazda, tənkeriske qarsy casyryn uymdaryn byrker otyruv ycin, özderi vastap qalqoz syjaqty bir nəse quruvqa tyrysqanyn vizge məlim. Sol syjaqty kenes ducpandaryn bir syrygasy avdandarda-özderi əskerelenbegen cərlərdə-qalqoz icinde tənkeriske qarsy cymysty uymdastyruv ycin qalqozqa kiryvge özderi umtylyp turady, qalqozdy maqtajdy, bul da məlim. Sol syjaqty, kenes ducpandarynyn bir syrygasy kəzir qalqozdy cəqtajdy, viraq qalqozda kəmənes volmasyn dep cart qojady. Kənes ducpandaryn „qalqoz kəmənessiz“ volsyn degen urandy ustajdy. Kəzir, olaj volsa, is qalqozdyn özində-uymynyn satsyjaldyq tyrinde qana emes, bul tyrgə qandaj malzmun veriledi, is aldy men sonda, qalqozdyn vasyndaqy kim, qalqozdy kim va qaryp otyr, is sonda.

Leninijim kəzi men qarajanda, uym tyri retinde alnojan qalqozdar da, kənester de qural, tek qural qana. Cəqdaj kelgende bul quraldy tənkeriske qarsy cumsavqa da volady. Bul quraldy tənkeris ducpandarına qarsy cumsavqa da volady. Bul qural cymysty tavyn men qara caruvaqa da qyzmetete alady. Bul qural, cəqdaj kelgende, cymysty tavynyn qara caruvalardyn ducpandarına da qyzmet ete alady. Barlyq is „bul quraldyn kimnin qolında, voluvynda, kimge qarsy cumsaluvynda.

Munyn taptyq sezimi men sezgen cymysty, qara caruvalardyn ducpandaryn da tysine vastady.

Biraq, amal ne, munyn kej bir kəmənesterimiz əli tysinvej keledi.

Tek osydan kej bir kəmənesterdin osy ajqyn turojan nəseni tysinbevinyen bir syrygasy qalqozdarymyzydyn isterin kəzir qal-

qozsy tonyn camylojan kenes ducpandaryn vijler, qalqozda zyjankestik, savataç uymdastyryp otyr.

IV.

Avyl-pəsəlkedegi cymystarymyz dyn kemcilikterinin tətinci sevevi: cərcərdəgi bir qatar cəldastar vaj-qulaqqa qarsy kyres majdanyn qajta quruvdy vilmej cyr, sonqy kezde tap cavynyn picini özgergenin, tap cavynyn avyl-pəsəlkedegi ajla, təsili özgergenin, osy men qavat tavystarqa cetyv ycin bizdin de təsilimizdi özgeriyvimiz kerektigin uqynvaj cyr. Cəv özgergen cəqdajdy da eskere bildi, avyl-pəsəlkedegi cəna qurulystyn (tərtiptin) kyacin de, quvatyn da uqynna bildi; osylardy uqqan son cəv qajta qurulydy; təsilin özgeritti, qalqozqa tuvra acyqtan acyq tijisyvden syqyp, bildirməj, icten iritip, cəgice cəp maqsatyn oryndav ajlasyna tysti. Biz osynyn uqraj, cəna cəqdajdy ondar kəre vilmej qaldyq, tap cavyn əli kyngə dejin tajyp ketken cərinen izdevdemiz; vaj-qulaq pen kyresyvdegi vajaqy eski ədisti, onaj ədisti tastamaj cyrmiz; onyn ver cəqynda bul ədistin əzi de eskirip qaldy.

Tap cavyn qalqozdan tyn cərdən izdevcilik var; tap cavyn ajvan kelvetti, azuvyn altyn qarasy, cyjdeli cəlke, cyvan mojnyn, qolında mylyqy var adamdaj, volyp kərinedi, dep izdevcilik var. Vaj—qulaqty syvrette kərip cyrgen vejnesinde kezdestiremiz, dep izdevcilik var. Onda vaj-qulaq cərcərdə kəpten cəq. Kəzirgi vaj-qulaqtar, olardyn qujrcyqtary. Kəzirgi avyl-pəsəlkedegi kəneske qarsy elementter kəvinese qoj avyzyban cəp almajtyn „momyn“ nasar qana! „Əvlije“ dese volqandaj volyp cyredi. Bulardy qalqozdan uzap syqyp izdevdin keregi cəq. Bular qalqozdyn öz icinde, onda dykenci, caruvasylyqty vasqaruvy, esepci, qatcy cəna vasqa tyrlı qyzmette cyr.

Bular „qalqozdyn qarasy əcsin, qalqoz cəqalsyn“ dep ec qacan ajtrajdy. Bular qalqoz „cəqynda“. Biraq bular, qalqozdyn icinde otyryp alyp, savataç cəsatuvda, zyjankestik cyrgizyvde, bulardyn sol cymystary qalqozdarqa cəjli tijmejdi. Bular „cəqalsyn astyq dajyndav cymystary“ dep ec qacan ajtrajdy. Bular astyq dajyndav „cə-

оғанда“ Biraq vular demegөktikke „оғана“ tysip алып, қалқоздың мал саруасылығына арнап қор қурав керек, деп өңестейді; vular сондай қорлардың наоғыз керегинен үс есе артық қуравды талап етеді, қалқоздың сақтық қорларын керегинен үс есе артық қуравды талап етеді; қалқоздың көрсилікті тамақтандыруға беретін наһы әр бир сүмьс истевге алтыдан он қадарға дейін болсын, деп өңестейді; басқа да осы сьқылды. Әрийне, мундай „қорлардан“ сон, көрсилікті тамақтандыруға қаңақьдай үлес берген сон, мундай сүликтік пен өңестей берген сон қалқоздың саруасылық қувағы қайтады. Сонсон астық дайындау сүмьсына ес бир оғанда қалмай қояды.

Sондай епти савдың өзін тавыр, оның өңестеген сел сөзине сол бермес үсін төңкерисил қырақьлық керек; савдың бет пердесін сүльп тастап, сүзін қар-қара етип сьқара алатындай болу керек; оның төңкериске сав пісінін қалып қалқозсыларға әвден аһықтар көрсетип бере алатын болу керек. Ал, енді сондай сьнды кәмөнестер аһы-рәсөлкеде көр пе? Кәмөнестердің ондай тап савларын сьрып әскереlevi вьлай турсьн, қайта сол савдың сүликтігине тьсип солардың дегені мен кетип қалатындағыда сижрек емес.

Қана тырге тьсип, вьркеніп алған тап савларын көрмей, оның сүликтік аһла, сүмьдьқтарын әскереlevi алмай сүрп кей бир сьлдастағымыз өздерін өздері сүватьр, вил сьрдің үстінде вай—қулақ сьоқ, аһы—рәсөлкедегі кенеске қарсы элементтердің вәриде вай қулақты тап ретінде сьоюв саясатын арқасында сьоһьр витти; сондықтан вәсебек қалқозь да кенеске қарсы қалқозда вольмай, „вийтарар“ қалқоздардың вольуғына әвден көнувге вольды; олар өзіннен өзі ақ кенес үкметі қағына сьолатын вольды; деп тоқ мејилдікке салынады.

Bul асқан терен қаңьлысьр, аһасқандьқ сьлдастар. Вай-қулақтар сьңиліп сьқты; соққынь сьр сьқты; вирақ, олар әлі сәнистальр; бир сьла сая тавьлоған сьоқ. Ол ол-ма кәмөнестер аһып асьр, аһыдақтыққа салыпьр, вай-қулақтар өзіннен өзі ақ сьоқ вольды, сол вети мен де сув тьвине кетеді, деп отьра вьрсе, вай-қулақтардың тез арада сая тавьльр әвден сәнистала қоймайды. Ал, енді „вийтарар“ қалқоз дегеніне кельсек, ондай

қалқоздар тегінде сьоқ, вольуғы мүмкінде емес. „Вийтарар“ қалқоз дегендер көзін сел қаптаған адамдардың қыһаль оғана. Елімізде сийленіскен қызув тап кьресі вольр сьатқанда „вийтарар“ қалқоздарға ес бир оғьн сьоқ; кәзиргідей қағьдайда қалқоздар не вәсебектік вольды, не кенеске қарсы вольды. Виз васылық етпеген қалқоз вольса ондаоғы васылық кенеске қарсы элементтердің қолында вольғань. Буоғанда ес кьрман вольмасқа тийіс.

V.

Аһы-рәсөлкедегі сүмьс кемсіліктерінің ең сонқы бир себеві вар. Ол себеві тьнан; кәмөнестердің қалқоз қығылысындағы рөлі-(оғьн) мен савартылығын кәмөнестердің астық дайындау ісіндегі рөлі мен савартылығын сьте вәоқаламайтындығы вар. Кәмөнестер астық дайындау сүмьсынын қыһыпсылықтарын сөз қыла келе, савартылықтын вәріне де қара саруаларға аһдарады, вәрінеде солар киналь, дейды. Әрийне вуларь тьпты дурьс емес, вуларь дағы сьоқ, әдеletsіз аһылоған сөз. Қара саруаларды вил арада киналандьн ес бир қыһып сьоқ. Әңгіме кимнің саварты, кимнің кинальлығында вольса, савартылық тыгелі мен кәмөнестерге аһады, кинальлар тек виз кәмөнестер оғана.

Bиздің кенес үкметіндегі кькти, вьдөлдi, аһытоһь үкмет дьніје сүзінде вольған емес, сьоқта. Bиздің кәмөнес партьжасындағы кькти, вьдөлдi, аһытоһь партьжыда дьніје сүзінде вольған емес, сьоқта. Қалқоздарымызды қалқоздар тьлегіне, мемлекет тьлегіне веймдер сьүргизьвимізге ес ким вөет вольр отьроған сьоқ, вөет вольа алмайды да. Қалқоздарды Lenijnizim қосқандағы етип сьүргизьвдiн кейде ыһаһь кельмей қалып сьүретін вольса, тьһсал үсін аһта қалсақ, астық дайындау сүмьсында кечилместік ірі қатар істер қойатын вольсақ, вьоған виз өзиміз оғана кинальмыз.

Bиздің кинальмыз-виз қалқоз астық савдасынын теріс қағын сьте қарар сьте кере вилмедікте, бир қатар ірі қата істедік. Bиздің кинальмыз бир қатар ұһьмдарымыз қалқоздардан қол үзип кетті, тавьсқа мастаньр, тизгінді вос қожа вьрп, істі вети мен сивьрп қойды. Bиздің кинальмыз-бир сььра сьлдастар әлі кьнге дейін қалқоздың көрсилік ұһьмы вольуыдағы тьрін аһьра вәоқалап сьүр; әңгіменің аһьль тьрдің өзіннен көрі қалқоз-

darğa basçylq etyv çumьььñ öz qolььььz-
ça alьp; qalqozdarğa basçylq etyv isinen
keneske qarььь elementterdi quvьp cьoquv-
da ekendigin uoьььvay çyr. Bizdin kina-
mььz-biz çana çaqdajь əvden көre vilme-
dik, icten tijip, çegice çep maqsatьñ orьñ-
davğa tysken tap çavьььñ çana təsilin
uoьььp çetpedik.

Qara çaruvanьñ kinalь volatьñ çeri qaj-
sь?

Men çar-çaqsь өrkender, көркеjip kele
çatqan memlekettin çyktegen mindetin
de mezgili men çaqьь orьñdap çyrgen,
çaruvacььь çaqььnan da kyn sanap ky-
cejip kele çatqan bir talaj qalqozdь vile-
min. Ekinçi çaqььnan osьlar men irgeles
otьrsa da, çaqdajь birdej eginderinin çь-
oььmdarьda birdej voloьanьna qaramastan
azьp-tozьp, irij bastoqan qalqozdardьnda
bir talajьñ vilemin. Munьñ sevevine? Munьñ
sevevi-alqacь qatardaçь qalqozdardь
naoьz kəmənester bastap otьr; ekinçi qatar-
daçь qalqozdardь bastap otьroqandar na-
oьz ciləpiler*); ras, qaltalarьnda part ve-
letteri varlar, sondada ciləpiler.

Qara çaruvanьñ kinalь volatьñ çeri qajsь?

Kəmənesterdin orьñ men çavartььoьp
çete vaqalamaqandьqьñ saldarь oqoj:
avьl-pəsəlkedegi çumьstargьmьzdьñ kem-
cilik severterin izdemejtin çerden izdejtin-

*) Ciləpi-qalpaq degen sөz; biraq, bul aradaçь mənisi-
çaman, ьncьь,acьь avьz maqanasьnda sonьqтан öziñ
ce alьq. B a s ç a r m a.

dik var; sonьqtanda ol kemcelikter
çojьmaj çyr.

Astьq dajьndavdaçь qььncьььqardьñ se-
vevin qara çaruvalardan izdemej, özimiz-
den, öz aramьzdan izdev kerek. Yjtkeni
ykimet basьnda otьroqandar biz; memle-
ket quraldarь bizdin qolda; biz qalqozdarğa
basçylq etyvge mindettimiz, avьl-pəsəlke-
degi varьь çumьsqa biz çavartь voluvь-
mьz kerek.

Bizdin avьl-pəsəlkedegi çumььmьzdaçь
kemcilikterdin negizgi severteri osьndaj.

Menim kemcilikterdi asььp көсетken-
dej volьp көriyvim mymkin, avьl-pəsəl-
kedegi çumььmьz' ьloьj kemcilik ystine
kemcilik volьp көriyvi mymkin. Biraq,
olaj ojlav ərijne durьs emes, is çyzinde
avьl-pəsəlkedegi çumььmьzdnьñ bul kem-
cilikterini men qatar ədəvir tavьstargь, ylken
negizdi tavьstargь var. Biraq bul tavьstardь
bul sөzimde ajtrajьmьmь, men avьl-pə-
səlkedegi çumьstьñ tek kemcilikterin
kөсетetinimdi sөzimniң basьnda eskertip
өtkem.

Bul kemcilikterdi tyzetyvge volama? Sөz
çoq voladь. Biz bul kemcilikterdi çuvьq
manda tyzetemiz ve? Sөz çoq, tyzetemiz.
Buoqan ec bir kьman volmav kerek.

Menimce MTS sapqozdardьñ sajasattьq
vəlimderi bul kemcilikterdi ne qurьm tez
çojatьñ kycti quraldarьmьzdьñ biri.

(Uzaq, qattь qol çapalaqtav)

Авьлдаащь partyja иьмдарьнынь egistegi mindetteri

Qazaqьstan partyja иьмь кәзир аьрықса маьзды mindetke kirisip отьр. ОI mindet-ystimizdegi көктем egisin вәлсевексе иьстьгьр, ождаащдај оьндар сьоув. Буl мәсеle, вьгин танда вькиl Qazaqьstan partyja иьмь ycin, соньп icinde әсиресе авьлдаащ partyja иьмдарь ycin mindetterdin mindetinen саналады.

Вьылощь egistin mindetteri щайнда сөјлеген сөзinde, Мьгзојан щолдас вьлај дејди:

„Авьл сарувасьлощь мәселеси вькиl partyjamьз ycin, вькиl мемлекетимиз ycin щандај маьзды вольса, Qazaqьstan ycin ерексе маьзды вольр сьоады. Yjitkeni, Qazaqьstan, щалрь алојанда көбинесе авьл сарувасьлощь өндирисиниң eli, мал сарувасьлощьнынь eli...“

Дәл кәзирги вақьтта алдаащь көктем egisine әзирленip, соньп өткизув щумьсь авьл сарувасьлощьнынь көтерьвдеги ең иргели мәсеle вольр тавьлады. Авьл сарувасьлощь өндирисин көтерьв ycin, вькиl авьл сарувасьлощь мен мал сарувасьлощьнынь щоқарощь сатьоа сьоарув ycin вькиl partyja иьмьнынь тьқтар щармасьр, аьрымайтьн, негизги тьжинди isi-көктемги egis навқаның.

Буl mindetti оьндав ең алды мен авьлдаащь partyja, камсамол, кенес щәне қалқоз иьмдарьнынь вәлсевектик қажратьна, қьзметине вайланьсть.

Бир-ақ, egiske әзирлик щумьсьнынь ажақ аьсь вькиl қazaqьstan көлеминде, өткен щьлоа қарақанда ана қурыльм пасар щьгип отьр. Egiske ерте сьоатьн он тьстик Qazaqьstan мен Алматы овьльстать egiske тьлдем дајарьқсыз келир отьр. Реvралдын 15 ne дејин он тьстик овьльсь тьқым қорьн 12,6%, Алматы овьльсь 23,9% қана оьндар отьр. Ал енди вькиl Qazaqьstan көлеминде щьжалатьн тьқым қорь 38,7% қана оьндальр отьр. Буl, әгирне вьылощь egiske әзирленув щөнинен авьлдаащь partyja иьмдарь щумьсьнынь аса пасар екенин көрсетеди. Буl кемциликтердин негизги себевитөменги partyja иьмдарь авьлда щасальр отьројан щана щақдајларды ищьльр, соқан сәјкес щумьстарьн щанаса қура алмай отьр. Әсиресе вай-қулақтар мен кьрес мајданьн

әлсиретип отьр. Соньп салдарьнан ајла-тәсилін өзгертип алојан вай-қулақтар астьқ дајьндыщь тьсында қандај қарсьльқ истеген вольса тьқым қорьн щьйнав, egiske әзирленув щумьстарьнда да сондај қарсьльқ истер отьр. Олај вольса, вьылощь egisti вәлсевексе иьстьгьр ycin тар щавларьнынь ось қарсьльқтарьна қатть соқды берип, partyja иьмь мен қальн қалқозсьлардын щигерин egis мәсelesine тольқ щеге вилув керек.

Авьлдаащь partyja иьмдарьнынь щумьсьн egis mindetterine сәјкестер, соньп оьндар сьоа аларьльқ дәрещеге щөткизув ycin Сталин щолдастьн „Авьл рәсәлкедеги щумьсь тьвраль“ щәне биринци одақтьқ қалқозсьлар сиезinde сөјлеген сөздерине қарар, щумьсть теzдер қайта қурув керек. Сатсьјалды қурыльстьн кәзирги сатсьында STALINnin буl сөзинин аьрықса тарьқьщь маьзды бар. Yjitkeni STALIN буl сөзinde сонщь щьлар авьлда щасальр отьројан щана щақдајлар мен щумьстьн щана щартарьн Мәкис-Ленинщө талдар көрсетип, соқан сәјкес авьлдаащь partyja иьмдарьнынь щумьсьн қайта қурувдын вәлсевектик пурьграмьн сьзьр берип отьр. Авьл сарувасьлощьна вайланьсть щумьстарьмьздаащь кемциликтерди щәне оньн себевтерин көрсетип берип отьр. Сталиннынь буl силтеври кәзирги щақдајда, авьл сарувасьлощьнынь илгері вастьгьрув, қалқозда вәлсевекьщральн кьсејтув, вай-қулақтар мен кьрести щанаса щьргизув, partyja, қалқоз щуртсьлощьнынь Мәкис-Ленинщө тәрвиелевдин пурьграмь.

Сталин көрсеткен авьл-рәсәлкедеги щумьсьмьздын кемциликтери щәне оньн себевтери қайсь?

ОI кемциликтердин биринци себевитөмен авьлдаащь partyja қьзметчилери өткен щьлоа астьқ реп қалқоз савдасьн щарьјалавдан сон авьлда рајда вольан щана щақдајды ищьльр, қалқоз савдасьнынь рајдаль щақьмен зьјандь щақьн бирдеј тьсине алмады. Соньп салдарьнан өткен щьлоа астьқ дајьндыщь вьрнаащь щьлароја қарақанда

ана қурлым қыяпсылық пен өтті. Оның се-
вебі астық пен қалқоз savdasьн istevge
erik verilgenen kejin, qalqozcь qara ca-
ruva astьqtь ne qurьm kejinге saqtap,
vazar savdasьna өtkizyvdiң maqsatьn kz-
dedi. Sondьqtan astьq dajьndavdьn qar-
qьnь ә degennen aq solojьn voldь. Al av-
dandaoь, avьldaoь partьja, qalqoz uьm-
darь cuv bastan astьq dajьndьoьnьn qar-
qьnьn ydetip, tez orьndap cьojuvqa tь-
rьspadь. Bul qalqoz savdasьnьn zьjandь
çaqьn tysinbevciликтiң saldarь edi. Astьq-
tьn elde qalьp otьruvь men pajdalanьp
vaj-qulaqtar ajlasьn өзгertip, astьq dajьn-
dьoьna qarsь cьqtь, astьqtь urlav, cirityv,
satuv sьjaqtь zьjanьk estikterin kycejtti.

Biz kәzir egiske әzirlenyv, tuqьm cьj-
uv mindetin orьndav ystinde turьmьz. Bir-
aq bul cьmьstьn ajaq alьsь өte nasar. Oньn
sevebi avьldaoь partьja uьmdarь astьq
dajьndav tusьndaoь qatalьqtarьn әli kynge
ister otьr. Bul cerde de vaj-qulaqtьn çana
tәsili men kyrese almaj, bir sьpьra avdan-
dьq çana avьldьq partьja uьmdarь tәnkeris
qьraoьlьoьn osaldatьp otьr. Egiske әzir-
lnyv, әsirese tuqьm cьjuv mәselesindegi
olqьlьqtьn tyjini osьnda.

Olaь bolsa, kәzirgi egiske әzirlenyv
әsirese tuqьm cьjnavda osь qatalьqtardь
is pen çoja vilyv керек. Ökeliк partьja
kәmijteti men qazaqьstan kәmeserler ke-
nesiniң 16-реvraldaoь tuqьm cьjnav çajьn-
daoь qavьsьn ньq qoldanьp, egisti vas-
taj otьpьr, tuqьmdь toьlьq tәgip cьojuv
керек. Vaj-qulaq qarsьlьoьna qattь soqqь
berip, olardьn isin әckereler, qatardan qu-
vьp, partьja qalqoz çurtcьlьoьn serpildire
ojatuv керек.

Sonь men qatar astьq pen qalqoz sav-
dasьn uьstьruv mәselesinede dajьndьqtь
umьtpav керек. „Tuqьmdь tez cьjnav,
voьp astьq savdasьna cьoьndar!“ degen
urandь qoloja aluv керек. Qalqoz savda-
sь qalqozcьlardьn tavьsьn artьpьr, egis
kezinde olardьn caruvacьlьq turьmьsьn
ondajьdь.

Екинци север: авьlda qalqoz ystem orьn
alojannan kejin, qalqoz ycin vizdiң partьja
uьmdarьmьz dьn çavapkerligi kemimej,
qajta artuvqa tijis edi.

„Bir sьpьra avdandьq çәne ovьlьstьq uьmdar
qalqozdьn turьmьsьnan, mudasьnan alьstap qa-

lьp otьr. Çurt kәnsede otьpьr davьpьçqanьna,
qulac-qulac qaqaz çazoqanьna mьz; qalqoz qu-
rьlьsьnьn olarsьz-aq aloja vasьp çatqanьn sez-
vejdi-vilmejdi“ dejdi Stalin.

Bul qalьp avьldaoь partьja uьmьnьn
tәçirijbesinde asa көp ucьrajьdь. Avdandьq
partьja kәmijtetteri men partьja ujalарь-
nьn көpçiligi qalqozdьn turьmьsьn vilmej-
di. Qalqozdan alьstap otьr, qalqozdь qu-
lac-qulac qavьlь men „nьoajьtpь“ çyr.

Olaь bolsa bul kemcilikti vьjьlьqь egis
ystinde çoja vilyv керек.

Stalin çoldas sözinde:

„Patьja qalqozdar men vajlanьsьn azajtpaj,
kөvejtyvi керек. Qalqozqa kezinde çәrdemde-
sip, qalqozdь kezdeskeli turojan çavьptan aman
alьp qaluv ycin onda ne voьp çatqanьn vilip
otьruvь керек“ dejdi.

Avdandьq partьja kәmijtetteri men par-
tьja ujalарь vudan vьlaj qalqozdar men
vajlanьsьn mьqtap kycejtyvleri керек. Qal-
qozqa çalьp tyrde çәne qaqaz çyzinde
qavьlь men vasьlьq istevdi myldem tastap,
әvbirqalqozdьñicki turьmьsьn, mindetin oньn
өzgeceligin kynve-kyn vilip, olarqa is çyzine
çәrdemdesip otьruvlatь керек. Biz endi
qalqozdarqa çalьp vasьlьq vergenimizge
qanaqat ete almajmьz. Biz qalqozdьn vas-
cьlьoьn tygeli men өз qolьmьzqa alьp, sol
ycin çavartь voluvьmьz керек.

„Qalqoz iñi çaruvva. Bir-aq iñi ça-
ruva çosparsьz ilgeri vaspaqсь emes“ dej-
di Stalin. Tөmengi partьja uьmdarь
mine osь mindetti vasqara vilyvleri керек.
Qalqozdaoь çosparlav, esep cьmьstarьnьn
içki sьpьna qanьp, oqan tәte vasьlьq is-
tevleri керек. Bul kynge dejin tөmengi
partьja uьmdarь qalqozdaoь çosparlьlьq,
esep cьmьstarь ycin, өndiris birijgәdilerin
quruv mindetteri ycin daralap kyres aca
almadь. Sonьn saldarьnan көp çerlerde
өtken çьl көz vojavcьlьq, çospar cьmь-
sьndaoь zьjanьkestik көp voldь. Ötken çьl
mьndaj көz vojavcьlьqtь çaloьz qalqozda
otьrojan tap çavlарь qana istegen çoq, so-
lardьnьnьn erip, keь bir partьja ujalарь-
nda istedi. Al avdandьq partьja kәmijtet-
teri osь көz vojavcьlьq pen kezinde ky-
rese almadь. Oньn orьnna „egis çosparьn
toьlьq orьndadьq“ dөp өlkege өtirik rapьrt
çavdьratьn voldь. Olaь bolsa vьjьlьqь egis
isinde qalqozdaoь çosparlav, esep cьmьs-
tarьn tөmengi partьja uьmdarь qattь va-

qylavoja aluvlarь kerek. Kөz vojavcьbьqqa тырнақтажда орын берилмесин. Өндирис бирij-gädilerine senimdi kәmөnesterdi belgiler, olardьn cymьbьn osь mindetterge sәj-kester, çavartь ete vilyv kerek.

„Qalqozcьlaroja vilim çәne teqnijke negizinde өз caruvacьbьoьn ilgeri vastьruv-oja çәrdemdesyuv kerek „dejdi Stalin. Budan cьqatьn mindet-avьldaoь partьja ujalарь men avdandьq partьja kәmijtteteri, keңes oьndarь әr bir qalqozdaoь aqьrapomdьq caralarдь iske asьruv, eginniң cьqьmдьbьoьn artьruv çolьnda kyndelikti isi men vasцьbьq etyvi kerek. (Qar toqtatuv, tuqьm tazalav, dәрilev, egiske zьjandь zattar men kyresyuv, suvlandьruv sьjaqtьlar). Bygin taңoja dejin avьldaoь partьja ujalарь өзderiniң kyndelikti partьjalьq cymьstarьn osь mindetterge vaqьndьbьp çyrgize almajkeledi. Avdandьq partьja kәmij-tetterin alsaq vulçәnindegi var cymьbьnqur ojaq qavьlmen tamam-dar keldi. Bunday vasцьbьq endigiçerde avьl caruvacьbьoьna kerekti partьjavas- cьbьoь volьp sanalmaj-dь. Çalьpvasцьbьqtь, qaojazvasцьbьqtь tomen gi partьja uьjmda- rьnьn cymьbьnanqu-vьp cьqjuv kerek.

Egisti oьjdaoьdaj өtkizyvdiң negizgi tara-vьnьn biri-cymьbь malьn kytyv, mәciñne-tyrakterlardь ondav mәselesi.

Bul eki mәsele көp avdandarda ylken olqьbьqta çatьr. Oьn sevәvi bul çәndede partьja uьjmdarь dara vasцьbьqqa көce alojan çoq. Olaj volsa endigi çerde bul cymьstardь kynve-kyn vaqьlavoja alьp, uьjstьra vilyv kerek. Kөlikke, sajmanoja, тыrakteroja varьnca uqьrtь qarav kerek, cymьbь maldarьn qurtuv sьjaqtь keselderge qattьsoqьqь verip oьruv kerek.

Ycinci sever: Bir qatar partьja qьzmet-cileri qalqozdь dәriptep, asьra vaqьaladь. Oьn tym kincilikterin eskere vilmedi.

Stalin çoldas: „qalqoz-caruvacьbьq uьj-mьnьn satsьjalдь tyri, „ dejdi. Budan cь-qatьn sөz, is qalqozdьn tyrinde emes, mazmunьnda, jaqьnьj qalqozdьn kimge vola istevinde. Qalqozdьn vasцьbьoьnda kim o-tьrsa, -qalqoz sonьki. Qalqozdьn vasьnda vaj oьrsa, ne volmasa көzin tumaq vasqan „Kәmөnester“ oьrsa, bundaj qalqoz vajdьki. Ondaj qalqozdь vajlar pajdalanьp, ykimet pen qalqozcьlardьn mudasьna qar-

сь cumsajтьn qural etedi. Al qalqozdьn vasьnda naqьz senimdi, sьnalojan, tavandь vәlcevекter oьrsa, onda qalqoz vәlcevек-tik voladь. Bunday qalqoz vajlaroja qarьsь cumsajтьn partьjanьn quralь volьp cьqadь. „Qalqoz-qural, tek qana qural, (Stalin).

Qalqozdьn osь eki çaqtь tymkinciligini toльq tysinip, naqьz vәlcevекtik qalqozdar ycin kyresyuv kerek.

Vәlcevекtik qalqoz çasav mindeti, әsi-rese qalqozdьn vasцьbьoьn nьoajтьp, olar-oja partьja көmegin veryvdi kerek etedi.

Bul ycin qalqozoja, oьn vasцьbьoьna senimdi kәmөnesterdi qoja vilyv kerek. Bir-aq qalqoz vasьnda, әjtevir atь kәmө-nes oьrsa, qalqoz vәlcevекtik vola qaladь degen tysinikten avlaq voluv ke-rek. Qalqozdaoь kәmөnesterdin isine, ьcдьqatьna qarav kerek. Kәmөnes vas-qarьp oьrojan qalqoz ilgeri vasьp varama, çoq көri ketip varama-kәmөnestin par-тьja çolьna veriktigin mine osьdan sьlav kerek. Sol sьjaqtь qalqoz çanьndaoь par-тьja ujasьna, oьn qatcьlarьnada osьndaj tilek qojuv kerek. Biz endi qalqoz çanьn-daoь partьja ujasьna, ondaoь kәmө-nesterge „qalqozdьn icinde oьbьp, oьn nьoajтuv çolьnda ne istedin“ degen sь-ravdь qattь qojuvьmьz kerek.

Vәlcevек qalqozdar çasav ycin kәmө-nesterdi qalqoz caruvacьbьn teqnijkesine çetildire vilyv kerek. Kәzirgi kezde bul mәsele avьl kәmөnesterine mençeretin mindet voluvь kerek.

Osь men qavat qalqozcьlardь kәmө-nezim negizinde tәrbijelev, olardьn tәr-tipcildigin kycejtyv mәselesin mьqtap qol-oja aluv kerek. Bul çәnde avьldьq partьja ujalарь „adal istender“ degen urandь ço-qarь көterip, qalqozcьlardьn qoqam ең-begine nem qurajdь qarajтьn minezderin çojuv çolьnda көpcilik-tәrbije cymьbьn kycejtyvleri kerek.

Satsьjalдьq çarьs, ekrindilikti uьjstьbьp, еnvektin esevin alьp, nәtijçesin көrsetip, adal isteitin qalqozcьlaroja sьjьq veyuv cymьstarьn çaqьslandьruv kerek.

Әsirese qalqoz velsendilerin dajarlav, qalqozdakөpciliktiң vaqьlavьn, өз arasьndь kycejtyvmәselesine ajььqca көñilvөlyv kerek.

„Avьl velsendileri tuvralь, „ өlkelik par-тьja kәmijtetiniң qavьbьsь cьqdanьna көp

voldь. Bir-aq avdan, avyldaqь partьja uьmdarь osьndaj dara derektipti əli kyn-de uqsatьp orьndaj almaј oтьp. Avyldaqь velsendiler, sonьn icinde uja qatcьlarь, qalqoz vascьlarь, kenec aqalarь əli kyn-ge qalqozcьlarь əkimcilik, ajqaj men, çazalasa, kyc pen istetyvlerin qojqan çoq. Partьja ujalарь qalqozcьlarь cьn mənisin-de tərvijelevge vascь vola almaј oтьp. Olaj volsa partьja ujalарьньн көpcilik çumьstarьн qajta qurьp, osь mindetti cьn mənisin-de atqara viletindej etyv kerek. Yjitkeni vundaj kemcilik qalqozcьlarьн velsendiligin төmendetip oтьp. Onьn ystine qalqozda көpciliktin öz ara vaqьlavь nasarlar, өti-rik velsendiler көveјip çyr. Ondaj volsa qalqozda өз ara sьndь qattь kycejtip, өti-rik velsendilerin isin əckerelep, derev qalqozdan quvьp oтьruv kerek.

Tөrtinci sөvөp: Sonqь kezde tap çavlarьньн picini, ajla-təsili өзgerdi. Osьqan səjkes vizdin avyldaqь partьja uьmdarьmьz tap çavlarь men kyres ədisin qajta qura almaј oтьp.

Vaj -qulaq vurьn astьq navqanьna, qalqozqaja töteden-tөte qarсьььq isteјtin volsa, endi onьsьn vuqьньp çyrıp isteјtin voldь. Endi olar «qalqozqaja qarсь tuvra, acьq-taп-acьq tijisyvdi qojьp, vildirmeј, icten iritip maqsatьn orьndav ajlasьna kiristi», (Stalin) Endi olar qalqozdьn qatcьsь, zapqozь, mal vaqьvcьsь, esepcisi, urapa-zь volьp aldь. Syјtip yndemeј çyrıp, qalqozdь irityv, mylkin cacuv, urlav, maldь өltiryv, astьq, tuqьm daјьndьqьna qarсь cьqьv əreketterin çasar oтьp. Endece avyldaqь partьja uьmdarь çatraј turmaj, vaj-qulaqtar men kyrestin ədisin өзgertyv-leri kerek. Olardь sьqalar, tava vilip, əckerelep, quvьp oтьruv kerek.

Tap çavlarь men kyresyv ycin Stalinьньн mьna sөzin umьtrav kerek.

«..Osьndaj epti çavdьn өзін tavьp, onьn өdectegen çel sөzine çol vermec ycin төnkeris çьraçьььqь kerek. Onьn төnkeriske qarсь picinin qalьn qalqozcьlarqaja əvden anьqtar, көrsetip vөre alatan voluv kerek..»

Avyldaqь partьja uьmdarьna kəzirgi dövirdə osьndaj төnkeris çьraçьььqь өte-mөte kerek.

Çaқьnda volьp etken odaqtьq kenec kəmiјtetinin ycinci sessijesi qalqozdьn qatcьlarьn, zapqozdarьn, mal vaqьvcьla-

рьн çattardan tazalar өtyvdi tapsьrdь. Osь tazalavdь egiske əzirlik ystinde tezden çyrgizyv kerek. Syјtip qalqozdьn vascьььqьna naqьz senimdi, isteј alatan, kəmə-nesterdi, adal qalqozcьlarьн qojuv ke-rek. Qalqozdьn astьqьn, tuqьmьn urlaqan, maldь өltirgen tap çavlarьн çetinci aqьs kьngi ykimet qavьsь vөjьnca qatan çavapqa tartьp oтьruv kerek.

Besinci sөvөp: Avyldaqь kəmənester, partьja ujalарь qalqoz qurььsьndaqь өзderinin orьn men çavapkerligin vaqьlaj bilmedi. Kəmənester qalqozdьn өndi-ristik çumьsьn qacьp, əkimcilik çaқьna yjit voldь. Osьdan varьp kəmənester avyl caruvacьььqьndaqь kemcilikterdin varьььqьn qalqozcьlarqaja artьp, өзderi mun-tazdaj volqьsь keletin voldь. Bul ərijne zor qatalьq. Budan vьlaj kəmənesterdi өndiris birijgədilerine vekitip, sol birijgədinin varьььq çumьsь ycin olardь çavartь ete vilyv ke-rek. Olarqaja partьja ujalарь kynve-kyn vascьььq, көmegin verip oтьruvlarь kerek. Avyldaqь partьja көpcilik çumьsьn da өr өndiris birijgədisine vөjimder, ondaqь partьja toptarьньн çumьsьn çandandььp, qajta quruv kerek. Partьja uьmdarьньн çumьsь tuqьm çьjuv, maldь kytyv, sajman tyze-tyv, egindi cьqьmdь etyv, envекti durьs-tap uьstьruv, onьn esevin aluv, kəmə-nesterdin өndiristegi көsem orьn kycejtyv, vaj-qulaq pen kyresti kycejtyv mindetterine səjkestelip çyrgizilyvi kerek.

Este tutuv kerek, avyl caruvacьььqьndaqь çumьsьmьzdьn kemciligi ycin qara caruva ajьrtь emec, vizder, kəmənes-ter ajьrtьmьz. Aldь men avyldaqь partьja ujalарь, ondaqь kəmənester ajьrtь. Olaj volsa, avdandьq, avyldьq partьja uьmdarь avyl caruvacьььqьna, sonьn icinde vьjьl-qь көktem egisine өte-mөte çavartь. Olar Stalinьньн „avyl-pəsəlkeдеgi çumьsь tuvrai-ь» sөzi men qaruvlanьp, vьjьl-qь egist-toьььq qamtamasьzetyvge attansaluvlarь kerek.

Vьjьl-qь egisti uьstьruvda astьqtь mindet-ti tyrde tapsьruv çajьndaqь ykimet qav-ьsьньн maпьzь zor. Vunь көpke toььq tysindirip, egistin quralь etyv kerek. Əsi-rese ortalyq partьja kəmiјtetinin 17-sentə-birdegi qavьsьн talqьlar, iske asьruv arqьь көcpeli, çala көcpeli avdandarda-qь egisti uьstьruvqaja var kycti saluv ke-

rek. Bul çende köspelilerdi derev çerge ornalastırıp, seriktikterge ujbıstırıp, olardı egiske tolıq çumıdırıv kerek. Berilgen çerdem astıq pen tuqımdı durıs taratır berıv qaçet.

Qazaqıstan partıya ujbıvı vıjıloıv egis

ystinde ylken sınnan ötkeli tur. Ortalıq çane ökelik partıya kamıjletteriniñ bas-sıloına erip otırıp, vaj-qulaqtar men çane olardıñ agentteri onı, „solı,“ appar-tonıdar men ajasıa kyrese otırıp, bul sınnan valsevekse öte alıvıv kerek.

Partýja tazalavnyñ mindetteri

Partýja qatarýn tegi çattardan aғылтыр, ньоғайтыр тарсыл қырағылығын кысејтуу үсін оны tazalav керек-деп XVI-partýja көн-перенсияси ајтқан волатын; мунь мен қатар әккере тырде қумьс істер отырап дуніе қызіндегі варьық көмөнес partýjalarь өздериниң қатарларын әлісін-әлі tazalap турув керек, сыјтыр partýjaға тусын војар киріп кеткен ұсақ бурқувазсыл екі-қызди адамдардан өне војь tazalap турсьн-деп көментеринге кирген варьық partýjalarға усьныс қасаған.

Partýjanь qandaj қағдајда tazalavly отьрмыз?

Bizdin partýja өзиниң қатарын екі рет tazalav, биринци рет 21 сыль, екинци-рет 1929-сылы.

1921-сылы tazalav қана економийке сајасатна көсуу қарсаньнда өтті. Бул кезде partýja қатарыньн вериктигі, тәртіп-тилігі аса керек болды. Сол tazalav алдында вольт өткен 10-partýja сиези-partýja қатарын ньоғайтыр, partýja ічиндегі қиксидик-рыгаксыјалықты тыр, partýja бирлигин бузуусылар мен қатар кыресилсин-деген еді. Ось негіз вен tazalav қырып 21-сылы tazalavда partýjadan 30% tegi çattar сықты.

1929-сылы tazalav-варьық мајданда сатсыјалық савуулы қасаған кезде, қалқоз-дасув mindeti аса өркендеп, қара сарува бетін толығы мен қалқозға бурған кезеңде қырды. Ось қағдајдағы partýjanьн алдына қојған mindetterin оғьндав-тавансыздық қасаған бурқувазсыл saltqa, кенес-сиддикке салыған адамдардан tazalav керек еді. Соны мен 29-сылы tazalavда 40% tegi çattar partýjadan сықарылды.

Вьылы tazalavда-қағдајымыз васқаса. Вьылы кенестер одағы биринци вес сылдықты оғьндап, екинци вес сылдықты биринци сыльныс қоспағын қолоға алып, сатсыјалық қығыльстын кырдели істерине путолетарьјат қуртсылығы артықса қигер мен кирискен кезең. Екинци вес сылдықта қана өндиристерди, қана завьт-рөвириктерди, авьл саруvasьндағы

қалқоз, сарқоздарды, MTS, MSS-лерди толығы мен дурьс рајдаланыр, ондағы қана теқнијкени мөгеріп, вилер алу mindetteri тур. Әриңе ось мен бирге қана қығыльстарды салув mindetteride тур. Вьыңи тандағы путограм ось. Бул mindetterди оғьндав кезеңінде „кенес укиметиниң кыси өсуви мен өліп бара қатқан таптардың қалдықтарыньн қарсылығы кысеједи. Неге десеңіз олар өмирлериниң ақыры кыңдерінде дөврен сырып отыр. Осьны естен сықармав керек,, (Stalin ваяндамасынан). Mine, осьндај тап тартылыныс васқаса тырде, сиюленісип, өрцеленген кезеңінде partýja tazalavьн өткизгели отьрмыз.

Бул дөвирде биздин partýja бирлиди ньоғайтыр, волатај верик, таза-идијели, вөлсебексе сылыққан, тәртіпти, тарсыл қырағылығы кыстиволув керек.

Partýja ічиндегі аврувлар қандај?

Bizdin авьл-деревне, сарқоз өндиристериндегі partýja ијьмдары қатарында, кей-бир авдан ијьмдарыньн таравларында salt-сана қағынан турақсыздық, восандық, ұсақ бурқувасылдық ықралдар бар. Бул бурқувасылы salt-саналар кей бир ијьмдардың әсиресе ијьларда) денесине әвден синген. Мундај аврувлар мәселен: Қара-тал, Тоғай, Сивартав авдандарынан, Ие, Талды-қоған ијьларынан тавьлады. Мундај аврувлар төменгі ијьмдардың жеке көмөнестердин вастарында да аз емес.

Оны орталық partýja көмийтетиниң қыјнува пилеуиниң MTS сарқоздар туыралы сықарған қавьлысында вьылајса сывretteген. Ось мен қатар кей кездеде төңкериссидик сезимдилігинен, қырағылығынан ајрылған деревнедегі partýja, камсамол ијьлары, соны ічинде сарқоз, MTS ијьлары, көр-серлерде дүсрап сумрајлардың кенеске қарсылық қасап қатқан қығыльстарна қарсы тұрыр, қалың қалқозсы, қығыльсы көрсилігин кенес ықралына тarta отьтыр, тарсыл қырағылықпен вөлсебектик қығыльсы қасавды оғьнына, өздері сол зьјанкес қызметкерлер-

din vaqıttı men ketip qaladı. Partıyağa tek vaq-qumarlıq maqsat pen kirgen kejbir partıya myceleri qalqoz, sarqozdardın kenes ykimetinin ducpandarı men birlesip egis kezinde tuqum urlap, egin cıynav kezinde astıq urlap, astıq dajındavda astıqtı uraqa tıqıp, savatac uımdastıp cır.

Satsıjaldıq qurılıstın ulı cımıstarıp atqaruv, tap ducpandarın qarsılıqı men kyresyvdi, cımıstra qolma-qol basılıq cısavdı ekpındiliktı, tapcıl qıraqılıqtı, qıjındıqtan qajtpas, qasarqan tavandıqtı-kereksitedi. Al endi kəmənester, kejbir uımdar (uja, avdan) osı cımıstardı istevge kelgende partıya tərıvın vosandıatadı. Bul tərıptı vosandıatuv bizdin ducpandarımız-vaj-qulaqtarğa ote qolajı cıqıdaj tuvqızdı. Bul tuvralı Lenin kimde kim partıya tərıvı qandajda volsa vosandıatsa (əsirese puroletarjat ystemdigi kezinde) ol sonı men birge burcıvazıjağa cırdem beredi, puroletarjatqa qarsı voladı-degen.

Mine, bizdin partıya uımdarın kəmənesterdin avruvlar osı. Bul avruvlar dan partıya qatarın arıtuıv kerek. Sondıqtan partıyanı tazalav cılpı puoletarjat tənkerisinin, satsıjaldıq qurılıstın tilegi. Partıyanı tazatpaj, nıqajtpıja viz ulı maqsatımızğa cıtrek emesviz. Bul tuvralı cıldas kaganovic vajandamasında: „Bizdin partıyanı saqtav kerek, nege deseniz ol ykimet basında tur, onan əgi ajtsaq bizdin partıya cıloqız partıya bizdin kycimiz osında, eger viz ol kycpen durıs pajdalanbasaq, onda cıtan cıqıdaj tuvıp qaluvı mımkin. Tek qur vosqa qaltasın partı velet salıp cırpen, „aram tamaq“, „parazetterdi“, cılikterdi“ partıjadan cıqırtıp tastav kerek, olar men raqımsız qatandıq pen kyresyv kerek“-dedi.

Partıya qatarın tavansızdardan, cıqımpazdıq pen kirgenderden, cıat adamdardan, appartonusterden, partıjağa pajdası cıqmasıldardan tazalav men partıya kyci cıze ese, mın ese kycejıvı kerek. Partıya qatarına cınadın qalqozcılardı cımıscılartıvelsendilerdi, tap cıolın, puoletarjat isin

alıp cıze alatın qacılı ekpındiler kirıvı kerek. Syjtıp tazalav partıyanı burınoıdanada kycejıvge tijis.

Osı negizder men partıya uıjaların arıtyrlerinde tazalav cırgızyvde kənil salatılmız mınalar voluv kerek: avıl-derevne uıjalarında kəmənesterdin qalqozdı uımdastıruv, carıvavılıq cıqınnan nıqajtpı egin mal carıvasın ərkendetyv ycin, aqıga pomdıq teqıjkeni mengerip, onı kərketaratıp, is cıyzinde cızege asıruv ycin kyresıvı ekinci tap ducpanı-vaj-qulaqtardı qarsılıq zıjankestik isterine qarsı kyrese aluv ycin kəmənesterdin avıl kərpicilik arasındaqı isti kycejtip kərpicilikke bası volıp, partıyanı sara cıolı ycin qıraqılıq tavandıq ven kyresıvı.

Əndiris orındarındaqı sarqozdardaqı kəmənesterdin cısaqın cımıstarınan munadaj suraqtar suralsın.

Envek ərımdiligin kəterıvı qıdırtımpazdıq pen kyresıvı ərderinin kərke yjgili ekpındı voluv; satsıjaldıq cılpı uımdastıruv: ərıgen zatardı sarasın kəterıv, cıramsı (vırak) zattardı kəterıvı men kyresıvı, məcıjne saımanoıa satsıjaldıq kəzven qarav ycin kyresıvı; ducpanı taptardı zıjankestik cımıstarına qarsı qalın kəptı vastap, tapcıl qıraqılıq uımdastıra aluv, Osılardı kəmənesterdin cısaqın cımıstarınan izdev kerek.

M e k e m e qızmanterleri kəmənesterdin aldına qıjıp surajtın məseleler: mekeme icindegi kensecilik vılıq, aqca, dınyje cacıvcılıq pen kyresıv, kenes apparatın cımısın cınge saluv ər-arasında qısmıcılıq salıvcılıqqa qarsı kyreyv, kenes cımısın cıandandıruvğa qalın kərpicilikti tarta aluv, cıat tektilderdin kensege kirip ketip urlap-cırlarına, ducpandarın zıjankestikterine tənkeriseil qıraqı voluv.

Osıajınca kəzirgi tazalavdaqı mindetterdi partıya uıjmdarı qalın kərpicilikke tysındire otırtıp tazalavğa dajındarıp, kərpiciliktin pazarın 33-cıldın cısratın orındasqa avdarıp, tapcıl qıraqılıq kəterip, partıya sara cıolı ycin kyreske vastav kerek.

Qoqam mylkinе qol suqqandardь nege qatanь çazalajmьz?

Kezderde qoqam mylkin qoqavdьn kerectigin naq bygin tandoqь tyrindejken maqьnada qojmaqan men de mäselenin negizi qalajda ajqьndalojan edi. Biz kәzir qoqam mylkin qoqav mäselenin keninen qojьp otьrmьz.

Qoqam mylki-varьbьq enbekcilerdin, çumьscьlardьn ortaқ mylki- ardaqtь mylki, ec kimnin suvьbьq qolьn suqtьrmajtьn mylki. Qoqam mylki-kenes qurьbьsьnьn negizi. Qoqam mylkinе qol suqqan-kenes qurьbьsьnьn negizine qol suqqan voladь. Sondьqtan bizder qoqam mylkinе qol suqьp, kenes qurьbьsьnьn negizin nasarla-tuvьqa attanojan tap ducpandarьna ec qan-daj ajavcьbьq etpejmiz.

Kәzir tap ducpandarьmьz özderinin ty-sin, әdisin өзgertip otьr. Ertengisinin ymitin yzgen vaj-qulaqtar qalqozda otьrp aьp, qalqoz mylkinin esevinen kyn eltyv-di qara vasьnьn qamьna orajlastьrp is istejdі, olar bul maqsatьn qalqozdьn özinde otьrp aq iske asьrdь.

Kәzirgi vaj-qulaqtar, olardьn quьrcьbьqtarь kәzir-gi avьl-pәsәlkeдеgi keneske qarсь elementter kәvinese qoj avьznан сәp almajtьn «момьn» nasar qana. «әvlje» dese voloqandaj volьp çy-redi. Bulardь qalqozdan ozьp cьojьp izdevdin keregi соq. Bular qalqozdьn өз icinde, onda dykenci, caruvacьbьqtь vasqaruvcь, esepci, qateь çana vasqa tyrli qьzmette çyr.» (Stalin)

Tap çavlarь çana tyrge tysip, vьrkenip alojanьn, olardьn qajda, qandaj çerde otьr-qanьn taва vilьvde avьldaoь kәmәnes-terimiz kezinde qьraoьbьq ete almadь, olardьn vetin әckerelej almadь, qajta sol çavdьn әldijine verilip, solardьn degeni men ketip, „uzьn arqan ken tusavoqa“ tьskender az volmadь. Memleketimizge bular da toьp çatqan mylik zьjanьn kel-tirdi, ekinci çaqьnan çumьscь-qara caru-va memleketin enbekciler көpciligine çek surin etip көsetyvge orajlastьrp is is-tedi, partьja sajasatьn көrine-kөzge vьrma-lar is çyzinde çavdьn merejim yske cьoq-a-rьp otьrdь.

Bizdin kәmәnesterge artatьn mindeti-miz, olardan talapetetinimiz ne voluv kerek?

«Sondaj epti çavdьn өзін tavьp, onьn өnectе-gen çel sөzine çol bermes ycin sәnkeriscil qьraoьbьq kerek; çavdьn vet perdesin çulьp tastap, çyzin qar-qara etip cьoqara alatьndoь etyv kerek; onьn tәnkeriske çav pьcinin qalь qalqozcьlaroqa әvden anьqtap көсетip vere ala-тьn voluv kerek. Al, endi sondaj sәndь kәmә-nester avьl pәsәlkeде көp pe? Kәmәnesterdin ondaj tap çavlarьnьn sьbьn әckerelev vьlaj tur-sьn, qajta sol çavdьn çyliktigine tysip, solar-dьn degeni men ketip qalatьndarь da sijrek emes.» (Stalin)

Partьja, kenes orьndarьnьn vascь qьz-metine otьrp aьp, qoqam mylkinе qol suqqan qьzmetciler de az voloqan çoq. Buqan Qarqaralьnьn vьrьnoь vascьlarь-nьn istegen qьlmьstarь, Petirpavьl zagot-zernosьnьn qьzmetcilerinin sotь, Torqaj, Cuv avdandarьndoьqь oqьjoalar, Çьmpьj-tьdaoь „Satsьjaldь Qazaqьstan“ qalqozьn vasqaroqan kәmәnesterdin sotь әvden dә-lel vola aladь.

Qoqam mylkin qoqav zaңь cьqqalь (32-çyldьn 7-aqьusьnan 33-çyldьn 10-ревь-ralьna dejin) sotpen çazalanqan adamnьn çalьp sanь 10,444 voldь; munьn icinde vaj-qulaqtar-1859, qьzmet ijeleri-3787 adam kәmәnester 146; sotqa tartьloqan qalqoz-cьlardьn sanь 3248, çeke caruvalar 3105, tysindire ketyv kerek: tap çavlarь artta qaloqan qaranoь qalqozcьlar men çeke caruvalardьn bir sьpьralarьn azoьrp, olar-dь qalqozoqa qarсь qojuv men keldi. Cь-nьn ajqanda qalqozcьlarьmьz ven çeke ca-ruvalarьmьzdьn en artta qaloqandarь vaj-qu-laqtьn tiline erip, solardьn degenince çyr-di, qalqoz mylkinе qol suqtь; „çeke caru-valardьn bir vөlegi aзыp, ispekylәtsijеge tysip ketti“ (Stalin). Mine, durьsьn ajt-qanda qalqozdьn mөncigine qol suqьp, qalqoz negizin osaldatuvьqa көrine-kөzge attanoqandardьn bir sьpьralarь osьndaj aзыp tozoqan, ispekylәtijеge salьnoqan çeke ca-ruvalar men vaj-qulaqtьn ygitine ergen qalqozcьlar volьp cьqtь.

Biz qoqam mylkinе qol suqqandarоqa ajavcьbьq etpejmiz, yjtkeni qoqam mylki-

не қол суққандар-тап дұспандарь-вај-қу-лақтар, олардың әгенттері, савдәгерлер.

Биз вuларға ајавсыьқ етір, ендігі күнде де күп еітүвине мүмкіндік берсек кәріј-талдық элементтердің өсувине қол бергеніміз болар еді. Кәзір мәсеіе ајқын қойы-ып отыр:

«Тек екі қол бар: ја өрлер қаңа қалқоз қу-ғыльсына қарай алаңа басув, ја ыдылар кейін-бу-ғыноң қулақ-кәріјталсі қуғыльсына қайтув... ескі қалып кәріјталізімде, қаңа қалып сатсыјалізімге алырварадь». (Stalin).

Кенес қуғыльсының негізі-қоқам мүл-кіне қол суқувсылар кенес соть алдында қатаң қазаға тартылу керек. Бул қәнінде биздің сот отьндарьмыз, әсіресе, осы соңоң ајлардың ісінде төңкеріс заңын сын маңі-сінде іске асырып келеді деуге боладь, бірақ сот отьндарьның қызметілерінің төң-керісідік қырағылығь әлі де анау ајтқан-дай болмай отыр.

Өгеіі өсіп келе қатқан сатсыјалды қуғы-льсымызға тап дұспандарь қасанда болса зыяның тігізбек. Тап дұспандарь бул мақсатына қетув үсін қалып қалқозсылар мен ертенгі күні қалқозға кіретін секе саруалар көрсілігін азқырадь, үгіт тәсілін күсејтүвге тырсыадь. Сондықтан биздер тап дұспандарьның мундай ајлаларына алдын ала соққы берүвүміз керек; биздің үгіт-насіјқат қумьстарьмыз мејліңсе қатты қар-ғып мен қыргізілу керек.

Кәзір қалқозсыларьмыздың сајасы-саруу-асыьқ қақын пьоқайтув мен қалқозсыларь-мыздың турмыс күйлерін қөндевдін васть сарты—қалқозда адал еңбек етүв, мәсіјне-сајмандарды дүғыспайда

ланув, сеңді-қақсылар қыртүв, қу-мыс малдарын кутүв, қалқоз мен-сігін сақтай білув, вольт отыр, қал-қозсыларьмызды аңқатты, қылув-дың негізінде осыған вайланьсты. Биз осын толық уаңдырувмыз керек.

Қалқозда адал еңбек сіңірув қолына қарсы сықаратындар да болмай қалмады :

«Сатсыјалізім волаңнан кейін еңбек етір не керек. Бурында вејнет етір келдік, кәзірде веј-неттеніп отырмаыз, еңбек етүвді қојатын вақыт қеткен қоқ па осы» деушілер боладь кейде. Бул адал еңбекілердің сезі емес, еріншек қал-қавлардың пәсеіесі» (Stalin).

Кәзір үгіт-насыјқат қумьсының алатын орны, оның маңызы вольт сықувь күрделі міндеттеріміздің бірі вольт отыр. Тап қав-ларьның әдіс-ајлаларына, қалқозға, кенес қуғыльсына қарсы қыргізетін үгіт тәсілдеріне әсіресе авыл кәмөнестері сақ болув керек; олар өздерінің күнделікті қумьстарында сајасы үгіт қумьстарын күсејтүвлері керек. Нақ кәзіргі кезде қоқам мүлкінің аса ардақты екенін, оны қорқай білувдін керек екенін авыл кәмөнестері, қалқоздың істе-сылалған нақыз екпінділері екі елі естері-нен сықармавларь керек. Авыл кәмөнес-тері партия да қоқ қалып қалқозсылар мен секе саруаларды өздерінің маңына топтај білувлері керек.

«Ендігі сіздердең тілек-адал ең-бек етіңіздер-қалқоздың мал-мүлкің-дың келігін сақтаңыздар, мәсіјне-лерді, тырақтыларды сақтаңыздар, аткөліктеріңізді ондап кутісіңіз-дер, биздің қумьсысыңа саруу ам ем-лекетінің тапсыратын міндеттерін отьндај отырыңыздар, қалқозға кі-іріп кеткен вайқулақты аластар, қу-вңыздар» (Stalin).

Egin qajtkende cыoыmды volady?

Авы! caruvasыльoындаoы ең иргели mindetimizdin biri—egin cыoыmдыльoып арттыруv volыp отыр. Aldaоы egiske oсы uranmen kirisuvimiz kerek. Endece bul ulы mindettin oындалуv coldарып durыstap koresyuv agiranomdardып vorыcы.

Egin qajtkende cыoыmды volady? Egin cыoыmды voluvы ycin ne istev kerek?

Aldы men egiske armansыз әzir voluv qacet. Erte qamdanыp, saqadaј saј turuv kerek.

Onson, Qazaqыstan—quroaqсылoы kys-ti el. Cerinin dыmь kem., Cazy ote vстыq, cанвырь kem el. Solaj volqanнан keјin qыsqы, kоktemdegi dыmды ne oырлым toльq pajdalanuvdып amalyп istev qacet.

Qыsqы, kоktemdegi dыmды ne oырлым toльq, varыncа pajdalanuv ycin ne istev kerek?

Bul ycin cer kerkende egin kоkter cыoыatып amalyп istev kerek; ginnin тамырь ne oырлым tereп ketetin carasып kоzdev kerek. Eginnin тамырь tereп or-nasa qыsqы, kоktemdegi, dыmды toльq pajdalana alатып volady; solaj volqanнан keјin quroaqсылoы ta eginge vuyым emes; yjtkeni, egin oзинin oсыvine kerekti dыmды tereппen tartыp отыра alатып volady.

Sony men, ne istev kerek voldы? Egin-di ne oырлым erte egyv kerek voldы.

Asa erte egetin egis qandaj?

Tәciriјbe stansalarыпны isine qaraqanda da, vыlaj vajqastыroqanda da Qazaqыstan eginі ne oырлым erte egilse, so oырлым cыoыmды volатыndыoып anyqtalyр cyr. Bizdin erte egis deјtin mezgilimiz kәdimgi cer tovarsыp, soqa, sepkic (seјilke) cyre alатып vaqыt.

Cыпында vudan kәri de erte egyvge volady. Munы asa erte egetin egis deјmiz.

Asa erte egetin egis kezi—qar kete vastaqan, cerdin veti qarajыp, viraq, qar-dып vәri virdej tegis ketip vola qojmaqan kez. Vыlajca ajtqanda tuqымды tuvra cal-cыqтып oзine sevyv kerek; tuqымнып vir

azy vir-er kynde irip vitetin qarоа da sevilib ketedi.

Dәn tuvra suv cerge tysedi de, tez vorte vastajды. Munы ystine kып qыздыp ojan соң tez onetin volady.

Ol arada cer de quroaq, тырма (vorana) salarыq volыp qalady. Sony men, onip qalojan dәnder тырмалар tastaqanнан keјin 2-3 kып oтpeј aq kоkter cыoы keletin volady. Bul kez cыrtтып eginge cавыль cыoы vastajтып kezi volady.

Sony men, cыrt eginge cыoыan kezde asa erte egilgen eginder kоkter, cыoыp qalojan volady. Bul rettegi egin qыsqы kоktemdegi dыmды varыncа pajdalanady da quroaqсылoы keletin kezde әvden тамырь-лапыр, ньoыjыp alojan volady. Munы та-мырь tereпde volojan соң, oсыvine kerekti dыmды da tartыp, erkin oсе alатып volady. Endece, asa erte egilgen egin quroaqсылoы degen cавыппан qoыp rajды.

Asa erte egiletin egin tek kыз ajdalыp tastalojan (sydiger cасalojan, zәp) cerge qana egiledi. Basqa cerlerge volmajды.

Asa erte egiletin eginnin pajdasы oт kәp. Bul vыlajоы kәp eginнен eki cetide vuryп egiletindik ten, ozgeden ana oырлым erte pisedi. Munы oraqы kызgi cавыль cасыnoя ilinveјdi; bul ysikke de calыvajды. Asa erte egiletin egin kоktemgi egis tin qavыrt keletin kezine adam kycin de kәlikti de vosатыp, calыp eginnin oзи erte egip voluvоа kәp sever volady.

Asa erte egiletin egin aldы men quroaqсылoы kycti avdandarda, ceri cazy cаqta egiledi, kәlik vыoыjыna qaraj d egiledi.

Qыsqасы, asa erte egilgen egin әri cыoыmды volady, әri kоktemdegi egis pe cazy oraqтып qavыrt keletin kezine kә cәnildik veredi. Sony ycin Cer kәmese retinin asa erte egiletin egin tuvralы ve-gen cosparyп qalaj da toльoы men, tip asыpыp artыoы men oындаv kerek.

Егінди қасан егюв керек?

Дым көр авдандарь болмаса, Қазақстан егін не қурлым erte egilse, со қурлым қақсы сьқадь, дегенди қоқарьда да айтър өттік.

Ҷер кәмесерети осынь еске алып, қаж овьльс егінин қаж вақытта егюви керектигин белгилер отыр. Овьльстар әр авданын өзгелликтерине қарар, әр қажсысынь егінди қаж кезде егир болувь керектигин, сонь кунин көрсетеди.

Ҷер кәмесерети көрсеткен кун (syrek) де, овьльстер белгилетин кун де ең арь кеткенде, көр дегенде сондаж болувь керек, деген syrekter. Буl syrekterден арь узатыр қивегювге болмайдь.

Егін mezgili мен egilgende қана егін voladь. Кунин өtkizdin—ақ, егіннен қажь volмайдь: mezgilinen кес egilgen егін сөнди сьқрайдь.

Ендесе егінди айтувь кундеринен қалдырмай егир болувога тыгьсuv керек; кыс қуралдын варьқын да соқан ыңқайлар қожа билув керек. Егінге әзирленгенде алдь мен осынь умьтрау mindet.

Туқым қандаж болувь керек?

„Ne eksen-sonь otarsьn“ деген мақалдь екінин biri биледи. Олаж volса, егетин туқымнын mezlince taza, қақсы, minsiz болувь керектигине ес бир дав volмасқа тийс.

Буl үсін не istev керек?

Алдь мен, туқымды әр тырли арам сөpтерден ағытыр, әвдең tazalar aluv керек. Rejilke, сортьropкеге сальр, сурьртav керек. Буl мәсijneler қаж авданда volса да сөtkilikti, соларды тыгел pajdalanьр aluv керек.

Сурьртav мен мақсат отьндальр сөtrejdi; yjtkeni туқым taza volқаны мен де, дерттi болувь мүмkin. Мысаль: Қазақстан егінин қара кыjeden аз зьjan көrip сьрген сөq. Кейде, сондаж дерттeр еңbegінди ес қьladь.

Туқымды дерттeн ағытув үсін не istev керек?

Буl үсін туқымды дәрилев керек.

Бизде, әсиресе, вьjdaj, sulь сәне тарь сьқьлды negizgi астықымьзда қара кыje көр voladь. Сондықтан, алдь мен осыларды дәрилев керек.

Ауыл саруvasьльотьндаоь зьjандь дерттeр di қurtатын, зьjандь сандьқтарды қьратын „ОВВ“ деjтин дерves иьм-вар. Буl иьм варьқ авданда да сымь сьргизип отьрадь. Туқымды қасан, қалаж дәрилев керектигин де yjreтеди. Осынь, ақьын aluv керек; көмегин варьнса, тольқ pajdalanuv керек.

Onson, егетин туқымн көктер сьқатын болувь сарт. Олаж деjтинимиз-кеj бир туқым taza, дерттeн aman volсада, өнвеjтин voladь.

Туқымнын өнетин, өнвеjтинин билув үсін Baқьlavсь туқым stansasь деjтин отьндар-қа көрsetip, аьртuv керек. Оl volмаса, қалқозьлардын өздері де op-онaj аьрьр aladь.

Буl үсін сьз дәнди санар алып, сув қа-қазога, не сув cyberекке сальр қоjuv керек. Қақазды, не cyberекти қурқатраj, дьм кыjinde устав керек. Сонан, 6-7 кун өtkennen кейин 100 дәнин 85-90 көктесе, туқымнын қақсы volқаны, дер vil! Туқымды осылаjса аьрьр, аньқтар алқаннан кейин, онын өнимпраздьқьна alan volмаса да сарajды.

Сонь мен, егін сьқымды болув үсін туқымды tazalar керек, дәрилев aluv керек; өнимdiligin теьсерip, аньқтар aluv керек.

Туқымды қанцадан сеюв керек?

Әр zattьн өз мөлceri (normьсь) var. Tipti бир zattьн өзінде де, сөrine қарaj әр тырли мөлcer var. Мысаль бир авданның әр сөринде әр тырли normь болувь мүмkin. Әдетте тавь, дьмь мол сөrлердеgi сеюв normьсь тольрақ keledi; далаль, „қурқақ-сьльқь var сөrдеgi сеюв normьсь кемi-рек keledi.

Ҷер кәмесерети, ось сьқтарьнын вәрин де ескерip, әр овьльстын өзине белгилі normь қоjды. Овьльстар әр авданога, авдан әр бир авьлога, қалқозога тийисти normь белгилер veredi.

Буl normьлар кәdimгидеj mindetti егеce volьр тавьladь. Буларды сьрттын вәри де билсьтраj отьндаjтын болувь керек.

Agiranomьдьқ сараның өзгелеттi сьқьлды дьрьс белгиленген севетин туқым normьсь да егіннин сьрьмь artувьна ylken север voladь.

Ҷерди қалай ајдар тьрмалав керек?

Qazaqstan avdandarının көбинде егинди erte egip, erte bitirse-сырты да қақсы болadı. Endese egindik Ҷердин сыртув, тьрмалавın да erte ајақтав керек. Бул ретте әр кунин, әр сақатın өте қымбат келеди. Mezgilin өtkizyvge volmajды.

Soqa-şajman, tuqym sepke sevilke, тьрма көликтин вәри де кун вурьн сақадая-şaj turuvqa tijis.

Soqanь аьр сырвова ҶеҶарақаннан кейин ақ, кидирместен соқақа сырвоу керек.

Ҷерди сыртаанда терендиги 15—18 santijmetirdej, vьlajca ајтаанда сыьық syjemdej-вир syjemdej kelyvi керек. Soqanь sonьнан тьрмань izince Ҷыргизир отьрув керек. Soqadan sonь тьрмань izince Ҷыргизвесе Ҷел қақыр, кун сырдырады да, ҶеҶе тез кевир, торьрақ қурақ кетеди; дәннин өнir, көктем сырвоуьна керектидым кем воьр қалады. Soqanь artьнан ile-sala тьрмань Ҷыргизyv керектигин әр бир бирigәdir, әр бир қалқозсы esinen сырармав-оја tijis.

Al, eger kyz ајдальр tastaloqan ҶеҶе болса, оқан asa erte egiletin егин egilmese, оь да дала Ҷырувge Ҷарақан sonь derev тьрмалав tastav керек.

Kyz ајдалоқан Ҷерди тьрмалақанда Ҷердин дымь воьнда воьувьннн ystine арам сөртерi де қуьды; sol қарсаңда арам сөртер де көктер қалқан voladı. Al, арам сөр degeninizdin өзи eginnin Ҷыты.

Туқымды қалай сеюв керек?

Сыртывр, тьрмалақоқан Ҷерди көр Ҷатқыз-вав керек. Endese, тьрмань artьнан ile-sala sevilkeni Ҷыргизyv керек voladı.

(Бул Ҷолоь кенесимиздин вәриде сува-гымайтын-талими ҶеҶе egiletin вьйдај, агра, sulь сыдыды negizgi астық egisteri Ҷаьнда. Мақта, кунҶит, мај кене сыдыды теқ-нижелик Ҷана мајь egister Ҷаьндақы кенесимиз өз алдына voladı).

Сана келгесе туқымды sevilke мен sevyvge тьрьсув керек.

Mәciyne (sevilke) мен sepkenде, tuqym аз кетеди; мььсаль: sevilke мен sepkenде kektirine 5 put ketse, qol мен cacqanda 5,5—6 put ketedi; бул бир. Ekin-ci-sevilke

tuqymnьn вәрин де бир kelki terendikte отьроьзadı; сондықтан edin де бирdej сыр-ады. Qol-мен cacqanda ондај tegis volmajды. Ne, тым терең, ne тым таьыз орнајды; сондықтан бирdej воьр сыррајды.

Sevilkeni Ҷумсамастан вурьн тексерир, қарап, қавьлданоқан нормьоја сәјкес севетиндеј етир дурьстap алув керек.

Sevilkeni дурьстap, орнатыр алувдың Ҷө-нин агiranomнан surav керек, немесе, qolь епти қалқозсылардың өздерi де дурь-стap ала алadı.

Sevilkeni дурьстap, tijisti нормьоја қалыптастырада таразь voluv керек; таразь volmasa vьlajca реттев керек.

Sevilkeni tegis ҶеҶе қоюв керек; ту-қымды Ҷәciгине tegister салув керек; дән қавьрт тьspeј, бир-бирден тьсетиндеј қыьр, көтыцкелерин Ҷақындатув керек. Sonan кейин sevilkeni at пен ептер қана сырьта Ҷыргизyv керек те, дәннин тьsyvine қарап керек. ҶеҶе тьsken дәндердин араларь Ҷарть вөрcek болса, немесе араь бир вөр-cek келир, дән qos-qoстан тьsse, онда sevilke kektirine 2 Ҷаьм, 3 put севетин voloqanь. Eger араь Ҷарть, вьтин вөрcek келир, дән 2—3 ten тьsse, kektirine 3 Ҷа-ьм, 4 put sepkeni. Eger дәннин араь Ҷарть вөрcek, онам да кем келир, yc-tөрт-ten тьsse, kektirine 5 put севетин voloqanь. Ақыьнда, дән тьзбектелир tegis тьsип оть-са sevilken kektirine 6-6 Ҷаьм put sepkeni.

Sevilkeni Ҷыргизерде оььlajca тексерир, аььқтар аьр Ҷыргизyv керек.

Sevilken Ҷоқ болса туқымды qol мен cacьр ваьр, тьрмалав керек. Munda да, туқымды cacqannan кейин тьрмань derev салув керек; сонда туқым дым ҶеҶе sinedi де, тез өнеди; екinciden cacqan ту-қымды қус ҶеҶе ylgire алмайтын voladı.

Авьспаль egis tertivine көюв керек?

Bir ҶеҶе ynemi вьйдај sala versen, ol вьйдајдын сырты сырдан-сылоја пасаглај береди. Amalsььдан оь tastav, тьнајтув-оја тувра келеди. Al, eger вььл вьйдај ҶеҶе vasqa zattar-Ҷөгерi, көртөр, сөр, Ҷана vasqalar— egip, қайта оралыр келгенде та-оьда вьйдај eksen, оьн сырты алқасқы-сьнан кемимејди.

Sonьn ycin egindi авьстыьр, kezektes-тирир egyv tertivin qoldanuv qacet volьр

отыр. Egindi durьs авьстьыр, durьs kezektistirip отьrsaңыз сьоьмьда қаqsь voladь; çerde vos çatrajдь.

Әр тырли екпе zattьң çerden alatьң азьоь әр тырли keledi; әр qajsьсьньң mөлceri de әр basqa voladь. Mьjsalь: вьjdajоја азот көр керек; ал, çoңызca, vucsaq сьqьдь zattar çerдин азотьң көвеjtedi. Solaj volоjannan кейин вьjь вьjdaj egilgen çerге keler сьь таqь да вьjdaj ekse, вьjdajдьң өсьvine керекти азот çerpej qaluvь мүмkin. Ал, енди вьjdajдан кейин çerге вьjdajдьң syjetin тегин qajььр veretin zattardь egip, sonan кейин таqь да вьjdaj ekse, әrijne вьjdaj таqь да қаqsь сьojadь.

Onson, бир çerге astьq egisin qajta-qaj ta ege bergen зон, ol aranьң aram сөви de көвеjп ketedi. Aram сөp eginnin сьть; оньң көзин çoqaltpaj eginimiz сьoьмдь volmajдь. Ал, astьqь egisten зон көrtop, сөgeri, кунваqьs (pәtsөndik) egip, olardь otaqtaоjannan кейин aram сөpteri azajadь da, solardan зон egilgen astьq сьoьмь әлde qajda artьq voladь.

Авьспаль-kezекти egis тәrtivi degenimizdin сajь ось.

Авьспаль egis тәrtivi egin сьoьмдььoьн artьruvdьң kyrdeli carasь volьp отьr. 1933-сьдан bastar авьспаль egis тәrtivine көcyv мәselesine partьja мен ykimet ажьqca nazarьң сальp отьr.

Сer көmeseretinde, овььстьq сer mekemelerinin вәrinde de авьспаль egis тәrtivine көcyv сьмьсьна басць volatьң арnavь вujralar qurььp отьr. Буl вujralar әр aydannьң, qalqozдьң авьспаль egisterinin сөнin zertтep, билip, соньң тәrtivin belgilev мен cuqьldаньp отьradь.

Әр qalqozоја belgilenip берilgen авьспаль egis тәrtivi qalqoz басqarmasьнда qaralьp,

bekitiledi; sonan зон qalqozсьлардьң сальp сьjьсььна сальньp bekiledi.

Авьспаль egis тәrtivi egin сьoьмдььoьн artьruvdьң ең irgeli qamь. Сондьqтан qalqozдardьң вәri de вьjьldan bastar ось тәrtipke көcyvikerek. Өздериниң авьспаль egis тәrtivin әр бирigәdir, әр qalqozсь әвден билip, сонь vulсьtpaj iske asьruvoја zer saluvoја tijis.

Сонь мен, eginimiz сьoьмдь voluvь ycin, partьja мен ykimettin алдьмьзоја qojqan ось mindetin әвден ондар орьндavьмьz ycin мьнань умьтравьмьz керек:

1. Eginge әвден әzirlenip, saqadaј saј volьp kirisuv керек.

2. Asa erte egiletin egis сosparларьң тольqь мен, tipti asььp орьндаjтьң voluv керек.

3. Egindi belgili kynderinen qaldьrmaј, mezgildi uvaqььnan keciktirmeј sebetin voluv керек.

4. Tuqьмдь tazalap, surьptar, dәrilep өngictigin текserip, әвден әzirlep qojuv керек.

5. Сerди der kezinde durьs сьrtьp, тьmalap qojuv керек.

6. Tuqьмдь belgilengen mөлceri мен sebetin voluv керек.

7. Tuqьмдь der kezinde, durьstap sevip, qol мен cacqanda қаqsьлар тьmalav керек.

8. Авьспаль egis тәrtivine көcyv керек.

Ось ажьloqan сегiz cartть tygel орьндаsaq eginimizdin сьoьмдь volmasqa carasь сoq.

Ось cartтардь тольq орьндар, eginimizdin сьoьмдььoьн artьruvoја савьla ат-tanajьq!

Mektep tuvralь tarьjьqьj yc dьkьment

Ә D I S

Osь vaqьtqa sejin viz mektepterde әr tyrli әdisterdi qoldanьp keldik. Ne volmasa, bir mektepte әr muqalьm өзince әr tyrli әdis qoldanьp keldi. Kej birevler tipti is қyzinde тексерilmegen, nәtijцeli voluv-volmasь vajqalmaqan, qur ajojajqa syjengen әdisti qoldanuvda boldь. Al, endi mektepterdiң көbi negizgi bir әdisti mekem ustap, sodan mylde аjьrlmaj oquvсылardьn sastavьna, қasьna қarasada sonь qoldanьp, bir qalьp pen қurgizyv boldь. Ne volmasa savaq берyv әdisin ьnojaj әngimege сьqarьp қiberуvcilikte qattь otьn alьp keledь. Oquvсылar ne өtsede muqalьmньн sөzinen estijde qojadь. Basqa tәciriјve қumьsь volmajdь. Keјingi bir nece қьl icinde taqьda тьnadьj әdis qattь tarap ketti: muqalьm oquvсылardь birijgәdi birijgәdige vөledi, syjtedi de, olarqa mindetteме tapsьradь. Artьnan bir nece kynnen, oquvсылardь keјin viraq көredi. Sorьn arqasьnda, muqalьm savaqть kimnin qalaj өtir қyrgenin vilmej qaladь. Barьq oquvсылar ycin қavartь birijgәdir vere saladь. Soqan qarap, muqalьm savaqтьn qalaj өtilgenin сьnaj saladь. Oquvсылarda aralarьndaqь bir vilgictevine senedide muqalьm var-av dep asa eskermejdi. Osьdan kelip muqalьmньн rөli төmendevi sonan сьqadь.

Bul әdisterdin qajsьsь volsada, durьs emes. Qilim negizin қaqсь uqьp aluv, көbinese әdistin қөndelyvine vajlavь, savaqтьn durьs қyryvi men savaqtas. Mektep tegi kьndelik көmir-olsavaq. Savaq volmasa, mektepte өmirde volmajdь. Sondьqtan, vizdin mektepterimizde әdis қumьsь savaq берyv қөni-ortalьq көmijtetin қavьsьnda көrsetilgen. Sol ajьtluv voьnca uьmdastьrьlvуv kerek. Onda ajьtlojan:

«Bastavьs mektepperen Orta dәreҗeli mektepterde oquvдь uьm dastьrивдьn negizgi pormьsь belgilli sol ьruppadaqь oquv-

сылar мен savaq қurgizyv voluv kerek» degen.

Basqaca ajьqanda muqalьm ьruppаньн ьnojajьna, ondaqь balalardьn қasьna-qaraj, әr qajsьsьньн savaqть qalaj uqatьnьna qaraj, әdis qaldanuvь kerek. Mundaj қaqdajlar men sanasraj, bir kelki қьlp сьzьp alqan, tastaj qatьrьp қujьp qojqan, yjrencikti bir qana соваqja syjengen әdis volmavь kerek. Ondajdan avlaq voluv kerek. Bul қөnde taqьda birijgәdini қumьstan қucuvqada volmajdь. Retine qaraj onьda qoldanuvqja voladь. Ortьlьq көmijtet munь qavьsьnda ajьpda otьr. Bul qajta balalardь birlesip, ьntьmaqтasьp, көllectipte istev қolьna yjretedi.

Eger muqalьm savaq берyv әdisin osьlaj uьmdastьrojan kьnde, ol vара-вара қacакьrtьn қalaj istegende savaqть әvden қaqсь uqьp alatьnьн қaqсь ajqьndap aladьda, keјinnen, әr cакьrt қөninde tijisti қarasьn qoldanьp otьradь. Munьn ycin muqalьm әr cакьrtь өз aldьna қaqсь vilip aluvь kerek, vala mektepke tysken kezde qandaj edi, qaj savaqть qalaj өtti, qandaj alqja ketkendigi var, qandaj ьlajьqсьz is boldь, onь қojuv ycin ne istedi, ne istevi kerek, balanьn өsyvine vөгет volьp қyrgen ne var-mine, osьньн vөrin muqalьm қaqсь tyrde esepke alьp, әr cакьrtke retine qaraj tijisti қәrdem берip otьruv kerek. Qьsқasь muqalьm cакьrtteves savsaqьndaj vilyvi kerek. Esep қumьsьn kьcti қojuvь kerek. Biraq esep pormьlarь asa ьsloқьj (қьjьn) volmasьn.

Muqalьm өз қumьsьna өzi қetik voluvь kerek. Öz savaqьn әdemiler uqьmde tyrde қurgizyv men qavat, balalardьda soqan yjretip, kitap pen qalaj pajdalanuvдь, ceke қumьstardь qalaj қazuvдь көvijnet, lavaratorьja, masteriskoјde qalaj istevdi, tyrli tәciriјbelerdi qalaj қasavдь bildiryvь kerek. Zavьt, көsip орнь, egin salьp қatqan қer, myzej сьjaqть қerlerge

ekis-köris çasap, әйтевир қойсы, қайтсede берген сабақын балалардың тыйна әвден қиымай қоймауы керек. Қайтсede балаларға тусиндирив уcin муқалым әдистин тырли төтиктерин амалдарын қолданув қаçет. Ал буқан ол өзи çетик болувь қаçет.

Биз мектептерде әдис çумьсын дурьс ижымдастырувьмыз - вен қават, тек қысыр әнгимеге, çадақай сөзге сыжengen әдис пен ажанбай кыресывимиз керек. Мунь кей биревлер ескилдик, ескиге қайтқандық дейди. Бул дурьс емес. Ески мектептерде çаттавды уйреткен. Биз аты-çөни çоқ çатта демежимиз. Negizgi bilim negizin сапалы тырде иорьныр билip ал, тыйна қиыр ал деймиз. Ал, онын negizin аты çөни билмезек, қанса çаттасанда одан тык сықрайды. Әри верден кейин умьтыыр кетеди. Сондытан, балаларға çеке тақыыр тасыыр, сонь ezine çеке истетив әдиси бизде таралувь керек. Әр çакьрт әр мәселени өзи оқыр, өзи сонь тексерip сол çөнде өзince çазувдай çумьс сықаратын болсын. Бул әдис әрийне, валасын, çәне гьруппасын талқайды. Мәселен биринци гьруппада бир диннен мунь истев әрийне қыян болады. Балалардың билимдеринин өсув ыңқайына қарап вуда өйis ала бериви керек. Бул çумьстың алды мен сыврет салувдан bastалатын айтрасада мәлим болувь керек. Бирдinnen ирге кетивге әрийне болмайды.

ТӘРТИП

Балаларды çас васынан тәртипке уйретив аса улкен мәсеle çәне мектепте көңил вөлетин бир ири çумьс. Соньд уcinde Орталық кәмиьтет бул çөнде қавль сықарқан сайын çазыр, бул мәселениң аса улкен мәсеle екенин көрсетip, осықан аса зер салув керек деп отыр. Мектептин negizgi кәмчилигинин бириде дәл осы деп айтыр отыр. Çоқарьданда көрsettik қой, орталық кәмиьтет әвден асық айтқан, „мектептерде тәртип насар қойылоқан, кейде тирти ес бир тәртиптиде, көре алмайсын„ дейди.

Кәзир биз көр мектептерде тьнадай көринистерди вайқаймыз: Балалар тәң ертеңоқувға mezgili мен келувдин орнына сақат 11-12-де келеди. Не келмеж қалады. Çижи-çижи пурагул çасайды. Муқалым өзиде кечигip çыреді. Не сабақты өзи қалақан

кезде вастайды. Берик сабақ mezgili, белgili тәспесениже болмайды. Балалар келген kezde мектептин иcin вивыр-çагыр, ерсили-қарсылы сығирip, парта, тереze, есикти қыратыр, сақыр çивере çаздайды. Көседен өтир вара çатқан киси болса, тас ылақтыыр, сөз қатса, çатыр воқтайды. Сабақта отыран kezde еки ижин çуыр çер, бир биринен устасыр, воқтасыр, сабаққа көңил қоймай отырады. Муқалым оны тоқтатандер сыргенинде қанса вақтынан аялыыр қалады.

Сондай нәселерге айналысан сеveпти 45 мунеттик сабақ 25-30 мунеттик воыр сықады. Кунине әр сабақтан вәлен мунеттен кемип отыrsa, онда не болмақ? Бир çылда өлетин сабақ, бир несе аяық қана сабақ вolar. 7 çылдық мектеп 5-6 çылдық вolar. Сонда қанса оқув далақа кеткен вolaды.

Мине бул кемчиликти çоюв алдақы ири мандет. Бул çөнде еки тырли қавыр вар: Биревлер аятады балаларды тьлде авьздықтав керек, вурьноқьдай бир сывьқ пен айдар отырув керек дейди. Ал енди биревлер аятады валаын аты қанса айтқан мен вала қой, оқан енди не истерсин, сыре вара өзи тызелip кетер, сыре версин дейды. Муньд екеви мende ажанбай кыресыв керек. Екеvide зьжандь пикир. Тәртипти çолоқа çоюв уcin әр тырли çол вар: кей бир çеке paktilderди алыр, çалыр балалардың өзинин буқан назарын авдарув, сөгис берив „валаның уй-ичине айтыр çара қолданув, тырли тәрвиже çараларын қолданув, пижәнер ижымьн, иски тәртип ижымьн кыcejтыв, тақы-тақылар. Бул çөнде ири мандет-әсиреese, муқалымнын өз мойнына çуктеledi. Ол тәртисиздикти çөндевдин несе тырли тетигин вилыви керек. Орталық кәмиьтеттин қавльсында асық аятылоқан tentek вала әвелги айтқанға воль-маса, несе тырли тәрвиже әдисине көнвесе, мектептен сықарыр çиверip, 3 çылоқа çежин тысе алмайтын қылув керек, деген, мунь мектеп вастықтары мен муқалымдардың мандетине çуктеген. Алды мен, әрийне, тәрвиже çараларын кьети қолданув керек.

МУҚАЛЫМ

Муқалымнын алатын орны өзгесе болувь керек. Затында муқалымнын валақа билим берip, тәрвиже берip сықарувь екевдин бирин-

нин қолынан келе беретін нәрсе емес. Ол ұлы, қадірлі атақ. Буған Ленинде аса көңіл бөліп, муқалымның ілдеже-саясыз беті оңды болмаса, қандайда болса, риторығам, уставын тық емес, деген болатын. Сондықтан, муқалымдарға өмірінде бүгін байлар тусында болып көрмеген қақдастар туғарылуы керек. Байлар тусында көрмеген қақсылықты кенес тусында көретін болсын, деген болатын. Орталық кәмітет өзінің ылығары қавлысында, ылығары қавлысында қайта—қайта ескертіп, муқалымдарға қақдай туғарылу, оларға Ленинге қарай қолдарын іске асыру туғарылуы пәсе тырлі әдістерді айтты отыр. Муқалымдар қай қөннен болсада, өндірістеги қумьсылар мен бірдегі қанақатандығысын, деп отыр.

Іс қызінде, осылы ескермегі кетувцилик' сыйтып партия қолыны ырымаланысыз көр кездеседі. Мунь мен әрине ажанбай кыресув керек. Муқалымдардың алығары бермегі, бір пәсе ая зарықтығыр қойув, оларға тамақ қетістірмеу, келемеңдер қарав, әкімцилик істев. мектеп муқтағына қараспав муқалымды өз қумьсынан зорлар алыр, басқа қумьсыға қыргызувци қылыр қойув-осының ығарыде, бул қондегі партия қолыны ырымаландығыр қызіндегі асыр апаратындығыр. Мундайлар авдан өмірлерінде толыр қары. Мунь тамығына ыалта савылуы керек. Төменгі партия, камсамол, кенес одақ оғындарының мунь сып тырде қолоға алатын меңгилі әвден қетті.

Биздин муқалымдарымыз, әсіресе, авыл муқалымдары сан қақпанда, сара қақпанда төмен. Баставыс мектептердегі муқалымдардың 68% ті орта дәрежелі мектептерді өтпегендер. Билимдері төмен савақ берув теңіжкесін қақсы билмејді, әр кыңгі саваққа қонди даярланыр келмејді. Савақты қоқтан өзге әңгіме мен өткізе салады. Кејде салт-сана қөннен теріс пикирлердиде ајта салады. Сондықтан муқалымдар оқытыр қана қоймай, өздериде оқувлар керек. Қалалы қерлерде кеңкі мектептерге қатынасыр, тиілі болмаса, сырттан оқытув теңіжкөмі мен не уністет пен пайдаланув керек.

Қай муқалым болсада газет, қорнал китарты узывей оқыр отырулары керек. Му-

қалымдар оқытув әдістеріне қетилувге тырысулары керек. Мунь уын, олар мен осы кыңгі педагогіке, әдіс қумьстарындағы ақымдар мен қақсы тамысыр алулары керек.

Орталық кәмітеттин кејінгі қавлысында муқалымның рөлін көтеріув мәсеlesi тақырда кыцті ајтылған. Мунь мен қават муқалымды балалардың сапалы болып, қақсы билим тәрбіе алыр сықувына қаварты деген. Мунь олар тусынуылері керек. Олар улкен іске қаварты. Ғырауасыда артты.

Онан кејін, салт-сана, саясыз тәрбіе қөннен муқалымдар арасындағы қумьсы кысејуви керек. Тап тартысы кысејіп, тап дуспандарының қарсылығы артты, қайтседе, ықралы қажуға тырысыр, партия мен укіметтин тырлі қараларына қарсы сықыр, қан таласыр туғары кезде олардың (тап дуспандарының) ықралы ісін аралар муқалымдардың кеј ыревін іле кетпек емес. Ескі сарыппан ајрыла алмай қырген муқалымдар бизде азда емес. Оны устине, муқалымдер қатарына кәзір қыз деп, мындар қас кадрылар қосылыр қатыр. Міне, сондықтан, олардың арасында тәрбіе ырығарыдан да кысејіп, ылсеуізізім ықралы артуы керек.

Әсіресе, қас муқалымдарға қай қақпана болсада, көмек кыцті болув керек. Ескі муқалымдардың оқытув тәсіріжесін олардың арасына мејліне таратув керек. Мунь уын тәсіріжесі аз, қас муқалымдар тәсіріжелі муқалымдардың савақына қатынасыр отырулары керек.

Осы кыңге сејіноқув оғындарының төменгі муқалымдарға әдіс қөннен көрсетіп келген көмектериде самалы. Авдандығыр әдіс ыујрасы анда-санда ыас қосыр, қеке мәсеелерді тусіндіріп турса, ода бір соры болар еді. Ода қоқ. Онан кејін, мектеп нусқавылары мектептерге ыары қөн көрсетіп отырудың оғына, ыноқай оқув бөлімінің кенсе қызметін қана атқарув қумьсын істер келді. Буларды өз қөн мен пайдаланув керек.

Осылар қондесе, муқалымдарға берілген көмектердин бір тырнін азда болса, реттелгені болар еді. Партия, камсамол, кенес оғындарының міндеті сол-муқалымдарға қатты көмек берувлері керек.

Mine osь çoqarьdaғь puqьram, әdis, tәrtip, muqalьm мәseleleri çөninde aјты- ojan mindetter oғьndalsa, mекtepterdiñ, odan сыqқан balalardьñ sapasь artpaq, Ortalьq kәmijtet көrsetken mекteptiñ „negizigі kemciligі“ sөzsiz çoјыmaq.

Eki majdanda birdej kyresyv kerek

Osь көrsetilgen mindetterdi mекter sa- jasatьndaғь ava çajьluvсыьq pen, tyрli oklonдар men kyresip, anьq partьja çolьñ çyrgizgen kynde qana oғьndavoja voladь. Mәdenijet qurььсь, onьñ icinde mекter çumьсьda, sijelenisken tap tartьсььññ çaq- dajьna çyrip çatь. Bul çөndede tyрli zьjankestikter, oklonдар az emes. Qazaq mекtepteriniñ çumьсьna alac ordасыlar, Saduvaqasьpсыldar nece çьldaj zьjan- kestik istep kelgen. Onьñ sarqьнь әli kete qojьan çoq. Icin aralar qalojan çeg- ler var. Bizdiñ kej bir mекtepterimizde osь kyngе sejin Bajtursьñ ulь, Ajmavьt ulь сыjaqtь asьq alac ordасыlardьñ çasaqan oquv quraldrь qoldаныьp kele çatqаны ec kimgede qurьja emes.

Mекter sajasatьnda eki tyрli oklon var: oңсы-oklon, çәne „solсы“ oklon. Oңсы oklonньñ сыpattarь: bizdiñ mекteptiñ tap mекtevi ekeni vaqalamav, mекtepti çalьp satsьjaldrьq qurььсььññ aqьtьnan cetke qaquvoja tььsuv, Mекtepterde oquv әdisterin-kilen qьсьr әngimege saluv, pә- leteqniьke negizin qurtuv, ycin kyresьv, ol oklon asa qavьrtь oklon. Yjitkeni bul өcip, өlip vara çatqan vaj-qulaqtьñ kilen eskicilderdiñ myddesin arman qьladь. Solardьñ salt-sanasьñ asьq көrsetedi.

„Solсы“ oklonньñ сыpatь: eski muranь әvden сыnar, kerekti çerin pajdalanьp, iske çaratuvdьñ maңьзыñ tysinbevciлик, sajasattь tәrvije men aralastььp, qojьtraq- tav, mекtepti өз veti men dalьtьp çyre beretin oғьñ dep qarav, kәmөnes tәrvije- esi, pәleteqniьke, kadьr dajarlav çolьnda mекteptiñ oғьñ өзgece ekenin tysinbev, mекteptiñ көvine uvaqьtqa sejin kerek ekenin tysinvej onь çoq qьluv „teorijesin“ сыqaruv, muqalьmньñ rөль ylken ekenin

vilmev, mекtepte vet aldь oјьna kelgen çyjesiz әdisterdi saqtav-taғь taғьlar. Vas- tь qavьp volьp tuqojan oңсы oklonдь qurtuv ycin munь mende aјanvaj kyres acuv kerek.

Bul çumьсь muqalьmderdiñ, varььq oquv oғьndarьньñ, çalьp qalьñ qara vuqaranьñ qatьnasuvьсьz vola qalmaq emes. Aldь men solar vuqan at salьsuv kerek. Munь vasqaruvсыlar aldь men oquv oғьndarь men muqalьmdar. Partьja oғьndarьньñ vasьььqь men көpciliktin çәrdemi men olar bul kyrestі aјavсыz çyrgizyv kerek.

Bul çөnde aldь men bir isteletin çumьсь -tәrvije ygitin kycejtyv voluv kerek. Oquv oғьndarьньñ өз qьzmetkerleri ara- сыnda volьñ, qalьñ qara vuqara arasь- da volьñ, мәdenijet çumьсьньñ maңьзыñ, pedagogije çumьсьньndaғь aqьmdardьñ çөnin, mекterke көmek көrsetyv çoldarьñ әvden uqьndььp, çumьсьna olardьñ naz- arьñ avdaruv qaçet.

Mекtepterde ulь oғьсььldьq, çergilikti ultсььldьq belgileriniñ vilinyvi az emes. Munь mezgiline көrip, soqqь verip oт- ruv kerek. Munьñ ycin mекter çаныnda kәmөnes tәrvijesi kycti çoјьluvь qaçet. Entьnatsьjanaldьq tәrvije, dinge qarьь kyresyv çumьсь, balalardьñ icke tәrtip vasqarmasьньñ çumьstarь, balalar arasь- da mекtepten tьsqarь çerde çumьсь çy- gizyv-vәride, kycejyvi kerek. Bizdiñ va- lalar aјnaladaғь ortalьqтан avlaq emes. Yj icterine kelgende nece tyрli çaman әdet- terdi көredi. Voqavьz sөzderdi estijdi. Oı balalarqada çuqadь. Tap ducpandarь өзderiniñ әdetin balalarqada yjretpej qoj- maq emes. Mine, osьньñ vәrinende bala- lardь taza saqtav ycin kәmөnes tәrvije- si vurьnoјьdanda keң өris aluvь kerek. Kamsamol, pijәner uјьmdarьньñ bul çu- mььsqа vas көz voluvь olardьñ iri mindeti.

Bizdiñ mекtepterimiz tek kәmөne- zim negizderin yjretip qana qojatьñ oғьñ emes. Dynijeni өзgertetin, eldi çaңa ruqta, çaңaca tәrvijeler сыqaratьñ oғьndar. Son- dьqтан, olardьñ çumьсь osьojan ьlaјьqtь tyрde çoјьluvь kerek. Munьñ ycin bizdiñ oquv oғьndarьmьzda osьojan säjkesti tyрde, çaңa дәvirdeçaңaca vasьььq ete vilьvikerek

Qalqoz ven çeke caruvalardıñ memleketke mindetti tyrde astyq tapsyruvı tuvralı

Odaqtyq qalyq kameserler keñesi men Ortaıyq partıya kemijtetiniñ qavlysy.

Budan vylajda eginniñ syqymdylyqyn köteriv, dendi egistin kölemin ulqajtuv çana qalqozdar men çeke caruvalardıñ memleketke tapsyruv (satatyn) astyqynlyq tyjanaqtı mindettemelerin mezgilinde belgilev maqsatı men Odaqtyq qalyq kameserler keñesi men Ortaıyq partıya kemijtetini qavly qylady:

1. Astyq dajyndavda osy kungı qoldanylıp çyrgen carttav (kantyraktatsıya) tırtıvi bir çola çojylsyn; әr bir qalqozda çeke caruvalarğa ykimet vaqasy men memleketke astyq tapsyruv çoninde salıq syqyldı tyjanaqtı mindetteме belgilensin.
2. Ovylysy, respublikedegi qalqozdarğa 1933-çylyqısy astyqtıñ öniminen memleketke tap ratyn astyqynlyq ortaca normasy, belgilengen çazdy egis çosparynlyq çana ekken kyzdik astyq egisiniñ әr bir kektirine mınadaı volıp vekiılsin (sentiner esevi men):

Respublika, ovylysy, ölkeler	M.T.S dıñ qarataqynı kirmeitin qalqozdar ycin	M.T.S dıñ qarataqynı qalqozdar ycin
Qyym	3,3 senti	2,7 senti
Ökirjyn	3,1 "	2,5 "
Syqys Sibir	3,1 "	2,7 "
Ortaıyq eginci ovylysy (C.C.O)	3,5 "	2,6 "
Sol tystik Qarqaz ölkesi	2,5 "	2,1 "
Batys Sibir ölkesi	2,5 "	2,1 "
Qyryzstan	2,2 "	1,9 "
Qazaqstan	2,0 "	1,5 "
Tatarstan	2,3 "	1,8 "
Orta edil ölkesi	2,3 "	1,8 "
Baqurtstan	2,3 "	1,8 "
Tömengi edil ölkesi	2,2 "	1,8 "
Qyır syqys ölkesi	1,8 "	1,6 "
Oral ovylysy	1,9 "	1,5 "
Maskev ovylysy	1,7 "	1,3 "
Gerkij ölkesi	1,6 "	1,2 "

Respublika, ovylysy, ölkeler	M.T.S dıñ qarataqynı kirmeitin qalqozdar ycin	M.T.S dıñ qarataqynı qalqozdar ycin
Orta әzije respublikeleri (Özbekstan, Tyrik, penıstan, Tәşikstan, Qaraqalpaq)	1,8 "	1,4 "
Batys ovylysy	1,0 "	0,7 "
Leningrat ovylysy	0,8 "	0,6 "
Bıvanor ovylysy	0,8 "	0,5 "
Sol tystik öлке	0,8 "	0,6 "
Belarosıya	0,8 "	0,6 "
Zaqarqaz	0,8 "	0,5 "

3. Osy qavlyda әr bir kektirden astyq tapsyruvdyñ orta normasyñ tolyq men zaqtaj otıyp, 1933-çyldıñ 25-qynuvaryna dejin әr bir ovylysy, öлке respublikelerdiñ qalqozdarına aq vıjday, qara vıjday, sulı çana vırcaq ösimdiginen kektirine qançа astyq tapsyruv normasyñ çeке, çeке belgilep, çaryjalav evbek çana qorqav keñesine tapsyrylysyn.

4. Odaqtas respublikelerdiñ qalyq kameserler keñesi Ölkelik ovylystyq keñes kemijtetteri Ölkelik, ovylystyq partıya kemijtetteri men ult kәmones partıyasynlyq Ortaıyq kemijtetteri osy qavlylyq ekinçivuvynlyq saıkes qalqozdardıñ memleketke astyq tapsyruvdaqy әr avdanqa tijisti normaly belgilep, ony odaqtyq qalyq kәmijserler keñesi vekiıtken son on tystik ovylystada (Qyym, Ökirjyn, sol tystik Qarqaz, tömengi edil ölkesi, Orta әzije respublikeleri, Zaqarazyıya) 1933-çyldıñ 1-revıralına dejin, keñester odaqynlyq vasqa ovylystarynda revıraldyñ 15-ne dejin çaryjalansyn avdandarqa. Normaly begilegende sol öлке, ovylysy respublikelerge belgilengen normadan çoqaryda, tömende belgilevge volady; vıraq, sol öлке, respublikes, ovylystardaqy qalqozdardıñ memleketke tapsyratyn astyqynnan belgilengen mälceri tolyq orındalatyndaj volısyn çana ortaca normy osy qa-

vıbnıñ ekinci vıvıbnında kósetligen bir respöblıjkelerdin kektir vashnan, tapsıruvoqa tijisti astıqıbnıñ ortaca normasınan tömen kelmejtindej volsın. Odaqtas respöblıjkelerdin qalıq kameserler kenesi, ökelik, ovıystıq kenes kəmiytetterini, avdandarğa belgilegen norması sol avdandardıñ varlıq qalqozdarına mindetti onı es bir özgerıyve volmajdı.

5. Ər bir qalqozdnıñ memleketke qanca astıq veretindigin ökelik, ovıystıq kenes kəmiytetteri osı qavıbnıñ ekinci çana törtinci vıvıbnıdarı vıynca belgilejdi.

6. Osı qavıbnıñ 4-vıvıbnında belgilenen kektir vash normı vıynca qalqozdardıñ memleketke tapsıruvoqa tijisti çıldıq astıqtıñ mınadaj syrekterde, mınadaj pırsenti orındalatın volsın.

Respöblıjke, övıystar	yjel.	Aqus.	Sentabr.	Öktabr.	Nojabir.	Dekabr.
Qırım	30%	40%	25%	5%	—	—
Ökirajın	—	25,,	25,,	25,,	25%	5%
Сьоьс сивир	—	5,,	15,,	35,,	30,,	15,,
Ortalıq qara torıraqtı övıyst Sol (tystik):	—	25,,	35,,	15,,	15,,	10,,
qarqaz	—	30,,	25,,	15,,	15,,	10,,
Batıs siir	—	15,,	20,,	35,,	20,,	10,,
Qırqızstan	25,,	25,,	30,,	15,,	—	—
Qazaqstan	5,,	20,,	25,,	35,,	15,,	—
Tatarıstan	—	25,,	35,,	25,,	15,,	—
Orta edil	2,,	25,,	33,,	25,,	15,,	—
Bacqurtıstan	—	10,,	25,,	35,,	30,,	—
Tömengi edil	25,,	35,,	25,,	15,,	—	—
Qırır сьоьс ölkesi	—	25,,	35,,	25,,	15,,	—
Oral övıystı	—	10,,	20,,	40,,	25,,	5,,
Maskev övıystı	—	20,,	30,,	30,,	20,,	—
Gerkij ölkesi	—	20,,	30,,	30,,	20,,	—
Orta əziye respöblıjkeleri (Özbekistan, Tyrikmenstan, Taçkistan, Qara qalpaq, Batıs övıystı	20,,	30,,	25,,	25,,	—	—
Leningrat övıystı	—	10,,	35,,	30,,	25,,	—
İsı	—	5,,	30,,	35,,	30,,	—
İvanov övıystı	—	20,,	30,,	30,,	20,,	—
Sol tystik öлке (telgir amnan sız qalqan)	—	—	—	—	—	—
Belarosıja	—	10,,	30,,	35,,	25,,	—
Zaqarqazıja	20,,	35,,	35,,	10,,	—	—

7. Osı qavı men belgilengen qalqozdardıñ ykimeтке tapsıratın astıq mөлceriniñ tərıvi çeke carıvalarğa çajımajdı. Çeke carıvalardıñ ykimeтке astıq tapsıruv çönindegı qazirgi qoldanır çurgen mөлcer belgilev tərıvi saqtaladı. Çeke carıvalardıñ ər qajsısnıa verilgen çazıy egis çosparına qaraj çana naqız cасыjan kuzdik eginge qaraj avıldıq kenesler ər bir çeke carıvanıñ ykimeтке qanca astıq veretiniñ mindettejdi. Sonı men qatar çeke carıvalar ər, bir kektir vashna avdandarğa qalqozdarğa qojıjan mөлcerden 5-10 pırsent artıq verıvşə tijisti.

8. Çeke carıvalar belgilegen astıqtıñ çıldıq çosparıñ en keminde mınasıre-akterde orındajdı: ult övıystarınan vasq. Qırım, Ökirajın, Sol tystik Qarqaz Tömen Edil ölkesi, Orta Əziye respöbilıjkeli ti, Qırqızstan çana Qarqaz pederətip respöbilıjkeleri 1933-çıldıñ birinci öktəbirinde.

Ortalıq qara torıraqtı övıyst, Orta Edil ölkesi, Tatarıstan, Bacqurtıstan Oral övıystı, Qazaqstan, Maskev övıystı, İvanovskij övıystı, Gerkij ölkesi çana batısıy övıystı 1933-çıldıñ 15-öktəbirine dejin.

Batıs çana Сьоьс Сивир ölkeleri, Qırır сьоьс ölkesi, Leningrat övıystı, Sol tystik ölkesi, Belaros respöbilıjkesi men Sol tystik Qarqazdnıñ ult övıystarı 1933-çıldıñ birinci nojabirine dejin.

9. Tapsıratın astıqtıñ vaqası qazirgi qoldanojan vaqadan özgermejdji.

10. Astıqtıñ tyrin, çospardı orındav syregin kósetip ər bir qalqozğa mindettemeni respöbilıjkelerdin qalıq kameserler kenesleri çavartı volır ökelik, ovıystıq çana avdandıq atqaruv kəmiytetteri 1933-çıldıñ 15-martınan keçiktirmej çetkizıyve mindetti volsın. Astıqtıñ ər bir tyriñin mөлceri çana çospardı orındajtıñ syregi kósetilip osı vaqıt icinde çeke carıvalardıñ ykimeтке tapsıratın astıqıbnıñ mindettemesi de ər qajsısnıñ qoldarına verilsin.

11. Arpanıñ orıñna çygeri, tarıñıñ orıñna gırecıqıbnı taqı sonđaj astıqtıñ tyrin qalqoz ven çeke carıvalar ykimeтке avıstırtı vere aladı. Tek volqanıñ aq vıjdajdı qara vıjdajdı vasqa astıq tyri men ajıvbastavoqa volmajdı.

12. Özderinin tapsıruvqa, tijisti astıqtarın qalqozdar men çeke caruvalar elevatırlarqa, astıq dajındav mekemesinin temir çol ıstansası, volmasa paraqot ıstansası vasındaqı ıskylattarına çetki-zyvge mindetti. Al, endi çerdin calqajlıqın eskerip astıq tapsıruvsylardıñ qazırgi esep tǝrtibin qoldanuvqa astıq dajındav orındar mindetti.

13. Qalqozdardan, çeke caruvalardan çospardıñ esevine tek qana taza astıq alınadı. Qazıqan, kogergeren astıq çospardıñ esevine kirgizilip alınvayıdı. Vıloqanqan, dımqıl astıq çosparqa esep bolsada çenildik pen kemitilip alınadı.

Enbek çana qorojav keñesinıñ çanındaqı dajındav kəmiyteti bul çenildiktin mөлcerin belgilesin. Buzıloqan çaman astıqtı ötkizbekci volqan kisilerdi sotqa tartıvqa elevatır, astıq pönkitterinin vastıqtar mindetti bolsın.

14. Avıl-pəsəlkegedegi oqıtıvsylar, ağıranomdar çana adam dərigerlik qızmetcilerin memlekettin nıq vaqası voynıca astıq pen çavdıqtar turuv ycin Odaqtas respöblikelerdin kəmeserler keñesi ölkelik ovıbıstıq keñes kəmiytetterinin mindetti tyrdegi ystev qojıvına ruqsat berilsin; ol ystevleri osı qavlı voynıca taqajındalıp, qalqozdar men çeke caruvalardıñ memleketke tapsıruvqa mindetti volqan astıqın sol ovıbıstaqı çalır çıjıvın ortı esep ven 2 pırsentinen aspaıtın volıvı kerek.

Bul ystevler esevine tijisti astıqtı qalqozdar men çeke caruvalar memleketke tapsıruvqa mindetti astıqtar men birge zagotzernanıñ ıskylatına qıjadı; bul ystev astıq avdandıq keñes kəmiytetterinin vıjıqı men, nusqavı voynıca tek çavdıqtav qatına qana ustaladı.

15. Osı qavlı voynıca memleketke astıq tapsıruv mindetterin əg bir qalqoz ven çeke caruva aldı men orındavqa

tijis, bul mindetterin orındaqanda olar, astıqtı alıqacqı vastıroqan eginderinen tapsıruvı kerek. Qalqoz astıq savdasına ruqsat osı qavlı voynıca taqajındalıqan astıq çosparın vykil respöblikede, ölke men ovıbısta tygel orındalıp; astıq çospar orındalıqan son tuqım qorlar tegis qıjıvı volqanнан kejin qana veriledi.

16. Memleketke astıq tapsıruv çonindegi mindetterin osı qavlıda kersetilgen belgilengen kynderde orındamaqan qalqozdarqa avıl-pəsəlke keñesteri arqıvı aqcadaı ajır stırap salınadı; ajır mөлceri astıq tapsıruv çonindegi mindettin orındalmaqan ylesinin vazardaqı vaqasın mөлcerindej voladı, munın ystine qalqozdan davsız öndirilip alınatın vykil çıldıq mindetti astıqın belgilengen kyppen vurın orındavı talap etiledi.

Memleketke astıq tapsıruv çonindegi mindetterin osı qavlıda kersetilgen belgilengen kynderde orındamaqan çeke caruvalar R S P S R qılmıs zaınıñ 61 statıjası voynıca, özge respöblikelerde solardıñ öz qılmıs zaınıñ tijisti statıjalar voynıca sotqa tartıladı.

17. Çergilikti ykimet orındar men dajındavcı orındardıñ ydetpeli çosparqa çol veryvlerine, nemese qalqozdar men çeke caruvalarqa osı qavlı voynıca taqajındalıqan kektir vası normıdan asatın astıq tapsıruv mindetterin çyktevlerine sözsiz toqtav salınsın. Memleketke astıq tapsıruv mindetterin orındaqanнан kejin qalqan artıq astıqtarına qalqoz qalqozcı çeke caruvalardıñ özderi tolvıqoça.

odaqtıq kəmeserler keñesinin aqası

B. Molotır (Skirövin)

Ortalıq partıja kəmiytetinin qatcısı:

Ç. Stalı

M A Z M U N Ъ.

1. Авыл—рәсәлkedegi җумьс тувралы Стали н җолдастын оьнувар пилениминде сөйлеген сөзи. 1
2. Қопьратрајуль Ә.—Авылдаоь partyja иьмдарьның егистеги mindetteri. 9
3. Ермақамветуль—Partyja tazalavьның mindetteri. 14
4. Төлесуль—Қооқам mylkiңe qol suqqandardь nege qataң җазалаймьз?. 16
5. Қыјтарьр—Егин қайткенде сьоьмдь боладь? 18
6. Лепесуль S.—Mekter тувралы тәријқь ус. дәкымент. 22

ҮКІМЕТ РЕН PАРТЪЈА QAVLЪLARЪ.

1. Qalqoz ven җеке caruvalardьн memleketke mindetti tyrde astьq tapсырувь тувралы Одақтық Qалық кәмесерлер кеңеси мен Ortалық partyja кәмijтетиниң qavlьсь. 26

Redektir alqasь: Musa ulь Ә.
җолдыбай ulь M.
Ермақамвет ulь Ә.
Лепес ulь S.
Nurмуқамвет ulь Q.

Ғаварть redektь Musa ulь Ә.